

MILITAIRE SPECTATOR

STRATEGISCHE VAAGHEID



- *Koloniale war diaries*
- Humanitair oorlogsrecht en het aanvallen van geldopslagplaatsen

MILITAIRE SPECTATOR

Vooruitblik



FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE. E. KIRK-CUOMO

In *Militaire Spectator* 5-2018 verschijnt onder meer 'Chinese oorlogvoering met hybride karakteristieken. Hybride oorlogvoering vanuit een ander perspectief' van majoor R. Saathof.

Hybride oorlogvoering is niet nieuw, zo luidt de stelling van velen in het debat over het fenomeen. Maar waarom is het debat hierover dan nog gaande en heeft het Westen geen duidelijk antwoord op deze manier van oorlogvoering? De oorlog van morgen is hybride en het onderscheid tussen oorlog en politiek, conflict en vrede, soldaat en burger en gevechtsveld en veilige gebieden zal vervagen.

Het Chinese perspectief kan meer licht werpen op hybride oorlogvoering. De Chinese manier van oorlogvoering, gebaseerd op filosofieën en geschriften van de klassieke Chinese denkers, kent een lange traditie en staat op zichzelf. Er zijn overeenkomsten met de kenmerken van hybride oorlogvoering, maar ook verschillen. Juist die verschillen leiden tot interessante inzichten in de zoektocht naar een antwoord op de vragen rond hybride oorlogvoering.

MEDEDELING

Technische master bij Defensie

De Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA start in september 2019 met de tweede lichting van de Engelstalige wetenschappelijke technologische (MTPS).

Deze deeltijdopleiding heeft een civiele accreditatie (MSc) en wordt gratis aangeboden aan defensiepersoneel.

MTPS levert een belangrijke bijdrage aan het identificeren, analyseren en oplossen van complexe technisch-operationele problemen rondom militaire missies en de systemen die daarbij gebruikt worden. Belangrijke thema's zijn cyber, onbemande systemen, optimalisaties van ondersteuning en inzet, data-analyse en Life Cycle Management.

MTPS is een eenjarige master (60 EC) voor militairen en burgers met een technisch-wetenschappelijke bachelor-opleiding (of lang model KMA/KIM) en enkele jaren werkervaring, of een technische HBO-achtergrond met een succesvol afgerond schakelprogramma.

Over opzet en inhoud van deze deeltijdopleiding is meer te lezen op de intranetwebsite van MTPS en de internetwebsite van de NLDA.

Nadere informatie over de masteropleiding Military Technology, Processes and Systems is te vinden via master.mtps@mindef.nl.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbknederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor drs. D. Boissevain
D.Boissevain.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)

Sectie MOW
Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
drs. A. Alta
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. ten Cate
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Ducheine
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kolonel ir. M.P. Groeneveld
elnt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
kol mr. drs. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
kolonel Marns dr.drs. A.J.E. Wagemaker MA
kltz drs. H. Warnar

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20 of
070 – 316 51 95
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Bariet Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: TFU-eenheden aan de zuidoever
van de rivier Dorafshan in de Baluchivallei,
Uruzgan, 2007

Foto MCD, G. van Es

192 Humanitair oorlogsrecht en het aanvallen van geldopslagplaatsen

R.R.C. Tutert

Het Amerikaanse besluit om geldopslagplaatsen van Islamitische Staat aan te vallen heeft een discussie op gang gebracht over het humanitair oorlogsrecht, dat bepaalt dat uitsluitend militaire objecten doelwit mogen zijn.

206 Strategische vaagheid

M.W.M. Kitzen en F.H. Thönissen

Sinds de TFU-missie ligt bij de landmacht de nadruk steeds meer op het grootschalig conflict, wat contrasteert met de daadwerkelijke inzet en een aanwijzing lijkt voor een gebrek aan strategische visie van hogerhand.

224 Koloniale war diaries

E.M.F.F. Miedema

Officiële verslagen van het optreden van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in de Atjeh-oorlog op Noord-Sumatra vertonen een grote gelijkenis met de operationele dagboeken bij huidige missies in internationaal of coalitieverband.

En verder:

Editoriaal	190
Tegenwicht	238
Boeken	240
Andere ogen	242
RetroSpectator	244

Adaptieve VPD's

Begin februari 2018 haalde de minister van Defensie het 250e Vessel Protection Detachment (VPD) binnen op Schiphol. Het personeel had MV Braveness, een civiel koopvaardijship, beveiligd op haar transit door het westelijke deel van de Indische Oceaan, ten (noord)oosten van Somalië.

Naast de al tien jaar durende deelname van marineschepen aan de antipiraterij (AP) operaties in deze regio, kunnen Nederlandse reders sinds 2011 een beroep doen op speciale beveiliging van Defensie als zij door deze zogeheten High Risk Area varen: het VPD.

Toch lijken niet alle partijen tevreden met de manier waarop dat gaat. Menig reder is tevreden met de inzet van de VPD's en blijft regelmatig gebruik maken van deze voorziening. Maar een deel van de reders vindt de inzet van Defensie al langere tijd te duur, de VPD's in omvang te groot, de flexibiliteit van de inzet te beperkt en de aanvraagtijd te lang. Dit betekent in een aantal gevallen dat reders geen gebruik van deze capaciteit kunnen of willen maken.¹

Het is dan ook niet verrassend dat, vooral op aandringen van de reders, al jarenlang wordt gediscussieerd over het privatiseren van de VPD's, zoals de afgelopen jaren gebeurd is in de rest van Europa. Op 23 januari vond in de

Tweede Kamer het eerste en op 6 maart het tweede plenaire debat plaats over het initiatiefwetsvoorstel 'Wet Bescherming Koopvaardij' (Ten Broeke/Van Helvert).² Inmiddels steunt een meerderheid in de Tweede Kamer het voorstel dat reders onder strikte voorwaarden hun eigen – private – bewapende beveiligers mogen inzetten. Dat zou de nadelen die de reders noemen grotendeels moeten oplossen.

Maar wat moeten wij daar nu mee? Ondernijmt dit niet onze taakstelling? Of moeten we er juist blij mee zijn en past dit bij een adaptieve krijgsmacht?

Voor Defensie zijn VPD's een legitieme maritieme taak, waar kleine teams bezig zijn met het beschermen van de Nederlandse koopvaardij in den vreemde. Om dat te kunnen doen, moet het Korps Mariniers in staat zijn om elf VPD-teams gelijktijdig te kunnen inzetten, 175 missies per jaar. Dat is een aardige capaciteit, zeker als je realiseert dat het geen organieke, maar een taakorganisatie is. Dat een eenheid uit elf personen bestaat is overigens niet zomaar. We hebben het over het 24/7 rondom beveiligen van grote en vaak complexe vaartuigen. Daarnaast maken medisch specialisten deel uit van de VPD's. Daar doet Defensie, niet alleen met het oog op het recente rapport van de commissie-Van der Veer, geen concessies in.

Een VPD kost dus capaciteit, die Defensie ook kan gebruiken voor andere taken, bijvoorbeeld het weer op orde krijgen van de gereedheid voor optreden in het hoogste deel van het geweldsspectrum. Een kwestie van keuzes maken, want met alle nationale en internationale taken heeft Defensie meer dan genoeg op haar bordje. Daarnaast blijkt het lastig personeel te behouden en genoeg nieuw

1 Aan een deel van deze klachten is sinds 2011 tegemoet gekomen. De aanvraagtermijn wordt primair bepaald door de tijd die het kost om toestemming te verkrijgen van het land waar het VPD opstapt. In veel gevallen zijn deze termijnen al aanzienlijk verkort: de termijnen waren initieel tussen drie en zes weken; dat varieert nu van twee tot vijftien dagen. Ook zijn de teams van initieel 35 personen teruggebracht naar 11. Daar kan met toestemming van de Commandant der Strijdkrachten ook nog van worden afgeweken.

2 Op 6 maart vond in de Tweede Kamer de tweede behandeling van de initiatiefwet plaats. Hierin beantwoordde het kabinet de vragen die in de behandeling op 23 januari waren gesteld. De week daarop is de wet in stemming gebracht en in meerderheid aangenomen.

personeel te werven. De focus van de ‘adaptieve’ krijgsmacht lijkt dan ook daar te liggen: het op andere manieren verkrijgen van voldoende personeel. Nieuwe samenwerkingsvormen met het bedrijfsleven en bijvoorbeeld beter gebruik maken van reservisten moeten daar soelaas bieden. Als een alternatief voor meer personeel *binnen* halen kun je ook taken naar *buiten* overhevelen, ergo, de taak aan de markt of een andere publieke instantie overlaten. Dan kun je het geld aan andere noodzakelijke taken uitgeven.

Dit ‘privatiseringsdebat’ komt dus niet uit de lucht vallen. Gezien de discussie in (en buiten) het parlement is de kern van dit lastige debat niet zozeer een capaciteitsafweging voor Defensie. Het is meer een vraagstuk over soevereiniteit – het geweldsmonopolie ligt immers bij de staat³ – en de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid waar juridisch (nationaal en internationaal) gezien nog wel wat haken en ogen aan zitten.⁴ Dit geldt overigens ook voor de reders en de partijen die de VPD-taak mogelijk op zich gaan nemen. Niet alleen de lusten, maar ook de lasten komen dan op het eigen bordje.

En hoewel lastig en complex, er zijn oplossingen, dat zien we buiten Nederland. Privatiseren van VPD’s is in veel andere West-Europese landen immers wel gelukt. Dat vereist adaptief denken en gaat verder dan flexibel denken binnen bestaande kaders. De ‘adaptieve’ krijgsmacht is een van de toverwoorden waar bij Defensie veel mee wordt geschermd in beleidsstukken, nota’s en columns, maar waar ook aandacht voor is in de *Militaire Spectator*. Een prima uitgangspunt, waarbij de vaste kaders toch lastig lijken te slechten. Daar is doorzettingsmacht en creativiteit voor nodig. Laat dit VPD-dossier hier een mooi voorbeeld van zijn.

Terug naar de kern: hoe groot is het probleem eigenlijk? De dreiging van piraterij in de Somalische regio is sinds de start van de VPD’s in 2011 nog nooit zo laag geweest. Sterker nog, in 2017 was er na drie jaar zonder noemenswaardige vormen van piraterij pas weer één incident. Hierdoor neemt ook de internationale animo voor deelname aan AP-operaties af. Daarnaast zijn de meeste van de argumenten van de reders achterhaald, uitzonderingen daargelaten. Of wetgeving hiervoor inderdaad zou moeten leiden tot het oprekken van het geweldsmonopolie is een politieke discussie. In het verlengde en in de geest van onze tijd: is overlaten aan de markt belangrijker dan principes?

Als de politieke keuze over de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid duidelijk is, moeten wij ons dan nog in allerlei adaptieve bochten wringen voor een probleem dat beperkt lijkt te zijn? Zijn we niet gewoon weer terug bij het bedrijfsrisico van voor de internationale AP-operaties in de Oost-Afrikaanse regio?

Hoe nu verder? De reders zien nog steeds graag verandering, al kun je je afvragen waarom ze dat nog willen. En voor ons? Het risico voor Defensie lijkt laag: moeten we daarom niet gewoon de VPD’s helemaal op de markt zetten en tot een voorbeeld van de adaptieve krijgsmacht maken? Geen ‘Defensie, tenzij...’ Doen is het nieuwe denken! En als het toch niet lukt: mariniers zijn dat VPD-werk echt niet snel verleerd. ■

3 Bijvoorbeeld in het rapport van de commissie-De Wijkerslooth 2011, en AIV-advies ‘Piratenbestrijding op zee’ (Den Haag, 2011).

4 Bijvoorbeeld L. Roorda, C. Ryngaert en B. Straten (red.), ‘Private beveiliging in de strijd tegen de piraterij: een onderzoek naar de aansprakelijkheid van private beveiligers en de Staat’, in I. Giesen, J. Emaus, en L. Enneking (red.), *Verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid en privatisering van publieke taken* (Den Haag, Boom, 2014) 165-188.



Staat het humanitair oorlogsrecht het aanvallen van geldopslagplaatsen toe?

Medio 2016 kondigden de Verenigde Staten aan dat geldopslagplaatsen van Islamitische Staat (IS) werden aangevallen.¹ Dit was een opvallende mededeling, omdat financiële opslagplaatsen volgens het humanitair oorlogsrecht (HOR) doorgaans worden gerekend tot 'burgerobjecten' en dus immuun zijn voor aanvallen. Het HOR schrijft immers voor dat uitsluitend militaire doelen mogen worden aangevallen.² Maar wat is een militair doel? Hier bestaat veel discussie over. Dit artikel geeft een overzicht van het juridische kader dat van toepassing is tijdens het doelselectieproces (tageting) en onderzoekt de vraag in hoeverre geldopslagplaatsen voldoen aan de definitie van een militair doel.³

*Cadet-kornet R.R.C. Tutert**

Twee F-15E Strike Eagles vuren boven Irak in het kader van operatie Inherent Resolve, september 2017. Voorafgaand aan een aanval moet eerst de vraag worden beantwoord of het aan te vallen doel een legitiem doel is

FOTO U.S. AIR FORCE

Allereerst beschrijf ik het juridische kader dat van toepassing is op het *targeting*-proces. Daarna volgt een korte analyse van het financiële systeem van IS. Vervolgens zal worden bezien in hoeverre de definitie van een militair doel zo kan worden geïnterpreteerd dat het aanvallen van de geldopslagplaatsen van IS legitiem is.

Rechtsregels in het targeting-proces

Het aanvallen van militaire doelen is vaak, maar zeker niet altijd, onderworpen aan een uitgebreid targeting-proces. Gedurende dit proces komen de regels aan de orde waar een legitieme aanval aan moet voldoen. Deze zijn grofweg te verdelen in drie categorieën: onderscheid, voorzorgsmaatregelen en proportionaliteit.⁴ Dit leidt tot de plicht om voorafgaand aan een aanval drie vragen aan de orde te stellen: is het aan te vallen doel een legitiem doel? Welke voorzorgsmaatregelen worden verlangd? Welke (neven)schade wordt verwacht, en is deze niet disproportioneel?⁵

Onderscheid

De gewoonterechtstudie van het International Committee of the Red Cross (ICRC)⁶ onderkent de regel dat aanvallen alleen mogen worden gericht tegen militaire doelen. Civiele objecten moeten gevrijwaard blijven van enige vorm van een directe aanval. Deze regel is vastgelegd in het internationaal gewoonterecht, dat geldt in zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten. Het aanvallen van een civiel object wordt door het Statuut van het Internationaal Strafhof aangemerkt als oorlogsmisdaad.⁷

Volgens de definitie van een militair doel zijn er twee voorwaarden om een object te kunnen

classificeren als militair doel.⁸ De eerste voorwaarde is dat sprake moet zijn van een object dat naar zijn aard, ligging, bestemming of gebruik een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsverrichtingen levert. De tweede voorwaarde is dat de gehele of gedeeltelijke vernietiging, verovering of onbruikbaarmaking van het object onder de omstandigheden van dat moment naar verwachting een duidelijk militair voordeel oplevert.

Wat betreft de eerste voorwaarde zijn bij de beoordeling of sprake is van een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsverrichtingen drie elementen van belang.⁹ Deze elementen zijn gedestilleerd uit de definitie van een militair doel in Additioneel Protocol I (AP I). Allereerst dient sprake te zijn van een 'daadwerkelijke bijdrage', daarnaast dient deze bijdrage aan de 'krijgsverrichtingen' te zijn. Deze bijdrage hoeft niet aan een specifieke aanval te zijn, maar dient algemeen opgevat te worden. Het moet gericht

* Dit artikel is gebaseerd op de afstudeerscriptie van de auteur aan de Koninklijke Militaire Academie. Speciale dank gaat uit naar mr. J.C. van de Boogaard voor intensieve begeleiding. Kolonel mr. dr. J.E.D. Voetelink en kapitein mr. drs. K.A. Schönbeck worden bedankt voor de peer review.

- 1 *New York Times*, U.S. Says Its Strikes Are Hitting More Significant ISIS Targets. 2016. https://www.nytimes.com/2016/05/26/us/politics/us-strikes-isis-targets.html?_r=0.
- 2 Zie artikel 48 API en Regel 7 van de ICRC Gewoonterechtstudie.
- 3 Voor een analyse van verschillende interpretaties van de definitie van een militair doel, zie M. Aaron, Naar een universele uitleg van een militair doel, MRT (4) 2013, 117.
- 4 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*. ICRC, Cambridge University Press, New York, 2005 (P V & VI).
- 5 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 88.
- 6 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*. ICRC, Cambridge University Press, New York, 2005, 25.
- 7 Artikel 8, lid 2, sub (b)(ii), *Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof*, 1998.
- 8 Artikel 52, lid 2, *Aanvullend Protocol (I) bij Verdragen Genève*, 1977.
- 9 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 101.



Amerikaanse militairen vuren met een M777 A2 Houwitzer tijdens het Mosul-offensief (december 2016), ter ondersteuning van operatie Inherent Resolve, de codenaam voor de militaire acties van de VS en hun bondgenoten tegen de Islamitische Staat in zowel Irak als Syrië

FOTO U.S. ARMY

zijn op ‘*military action in general*’¹⁰ en dus niet op bijvoorbeeld politieke activiteiten van de opponent.

Het derde onderdeel waaraan een object moet voldoen volgens de definitie, is dat het object naar aard, ligging, bestemming of gebruik een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsvruchtigen levert. De aard van een object heeft een

connectie met het intrinsieke karakter van een object. Enkele voorbeelden hiervan zijn: wapens, gepantserde voertuigen en *command and control*-faciliteiten.¹¹ Een tank bezit duidelijk zo’n intrinsiek karakter, aangezien die volledig is ingericht om ingezet te worden voor krijgsvruchtigen verrichtingen.

De ligging van een object kan ook meespelen in de bepaling of het een militair doel is. Het object dient zich dan in een gebied te bevinden dat is aangemerkt als militair doel.¹² Met ‘bestemming’ wordt bedoeld het voorgenomen toekomstige gebruik van een object door de tegenstander.¹³ Er dienen wel duidelijke indicaties te zijn van dit voorgenomen toekomstige gebruik. Denk bijvoorbeeld aan een hoog object in de omgeving waarbij redelijkerwijs te verwachten is dat bij gevechten in dat gebied het object ter verdediging zal worden gebruikt.

Alleen de mogelijkheid van gebruik is hierbij overigens niet voldoende; er dienen duidelijke

10 Dinstein, Y., *The conduct of Hostilities under the law of International Armed Conflicts*. Cambridge University Press Cambridge, 2004, 87; Sandoz, Y., Swinarski, C., Zimmerman, B., *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhof, Genève, 1987, § 2003.

11 Dinstein, Y., *The conduct of Hostilities under the law of International Armed Conflicts*. Cambridge University Press Cambridge, 2004, 88; Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 102.

12 Artikel 52, lid 2, *Aanvullend Protocol (I) bij Verdragen Genève, 1977*; Dinstein, Y., *The conduct of Hostilities under the law of International Armed Conflicts*. Cambridge University Press Cambridge, 2004, 92.

13 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2010, 102.

aanwijzingen te zijn voor het voorgenomen gebruik. Bij het gebruik van een object is de huidige toepassing van het object van belang. Een normaal woonhuis (burgerobject) dat wordt gebruikt als wapen en munitieopslag kan hierdoor als militair doel worden beschouwd.

De tweede voorwaarde uit de definitie is dat bij gehele of gedeeltelijke vernietiging sprake moet zijn van een 'duidelijk militair voordeel' onder de omstandigheden van dat moment.¹⁴ Het object dient dus een 'onmiskenbare capaciteit om militair voordeel op te leveren'¹⁵ te herbergen. Het desbetreffende militaire voordeel dient altijd aantoonbaar te zijn door de aanvallende, beslissingsbevoegde commandant. Deze draagt de verantwoordelijkheid en de bewijslast voor de aanval.

Deze beslissing dient te worden gemaakt op basis van de informatie die op dat moment voorhanden is. De commandant dient alle beschikbare informatie in ogenschouw te nemen en op basis daarvan zijn besluit te nemen. Als achteraf nieuwe informatie opduikt is het de commandant niet aan te rekenen dat hij deze informatie niet heeft meegenomen in zijn besluitvormingsproces, tenzij deze informatie redelijkerwijs als bekend zou moeten zijn verondersteld. In de juridische wetenschap wordt dit ook wel de Rendulic Rule¹⁶ genoemd. De vraag of naast direct militair voordeel, indirect militair voordeel ook genoeg basis kan bieden voor een rechtmatige aanval, komt verderop in dit artikel aan de orde.

Vorzorgsmaatregelen

Als gedurende het targeting-proces het beoogde doelwit als potentieel militair doel wordt aangemerkt, dan is de volgende stap de vraag of nadelige gevolgen voor burgerbevolking kunnen worden verwacht. Indien kan worden verwacht dat nevenschade zal optreden, moet worden beoordeeld of er voorzorgsmaatregelen kunnen worden genomen. Het doel van deze voorzorgsmaatregelen is het voorkomen, of in ieder geval minimaliseren, van de nevenschade.¹⁷

De voorzorgsmaatregelen zijn echter niet altijd praktisch uitvoerbaar en gaan soms ten koste van het verrassingselement van een aanval.

Daarom is het belangrijk nadruk te leggen op de 'praktisch uitvoerbare' component van de voorzorgsmaatregelen. Mocht er door een operationele situatie of door een tijdsfactor niet genoeg ruimte zijn om bijvoorbeeld burgers te waarschuwen het gebied te verlaten, dan betekent dit niet direct dat de aanval dient te worden gestopt. Alleen de praktisch uitvoerbare voorzorgsmaatregelen op dat moment zijn dan verplicht.¹⁸

Het primaire doel van het nemen van voorzorgsmaatregelen is het beperken van nevenschade, samen met het voorkomen van onnodig leed.¹⁹ Artikel 57 van AP I geeft een indicatie van welke voorzorgsmaatregelen moeten worden genomen. Deze verplichting is een onderdeel van het



FOTO U.S. ARMY

Vluchtelingenkamp nabij Badoush, Irak. Nadat een beoogd doelwit als potentieel militair doel is aangemerkt, volgt de vraag of er nadelige gevolgen voor de burgerbevolking kunnen worden verwacht. Er kunnen dan voorzorgsmaatregelen worden genomen, maar die zijn niet altijd praktisch uitvoerbaar

14 Ibid, 103.

15 Ibid, 103.

16 Boothby, B., *The Rendulic 'Rule': military necessity, commander's knowledge, and methods of warfare*. In Schmitt, M., *Yearbook of International Humanitarian Law*. T.M.C. Asser Instituut 12 (2009) 154-155.

17 Artikel 57, lid 1 *Aanvullend Protocol (I) bij Verdragen Genève, 1977*.

18 Ibid, 1-8.

19 Henderson, I., *The Contemporary Law of Targeting*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, 158; Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 121.

internationaal gewoonterecht.²⁰ De gewoonte-rechtstudie van het ICRC onderstreept het belang van voorzorgsmaatregelen en het bindende gewoonterechtelijke karakter tijdens een niet-internationaal conflict.²¹

Degene die de aanval voorbereidt of het besluit neemt een aanval uit te voeren, heeft de plicht om alle praktisch uitvoerbare voorzorgsmaatregelen te nemen. In de praktijk ligt de verantwoordelijkheid voor het nemen van voorzorgs-

maatregelen op verschillende niveaus. In het planningsproces ligt dit bij de commandant en de staf die de planning uitvoert, maar tijdens de daadwerkelijke uitvoering ligt ook een verantwoordelijkheid bij de manschappen op tactisch niveau.²²

Uit artikel 57 zijn vijf maatregelen te destilleren. De eerste is dat al het praktisch uitvoerbare moet worden gedaan om zeker te stellen dat alleen militaire doelen zullen worden aangeval- len, en geen burgers of burgerobjecten of andere objecten met een bijzondere bescherming.²³ De tweede verplichting is alle praktisch uitvoerbare voorzorgen te nemen bij de keuze van middelen en methoden voor de aanval.²⁴ De derde verplichting is dat een aanval geen doorgang mag vinden indien kan worden verwacht dat de nevenschade buitensporig zou zijn in relatie tot het tastbare en direct te verwachten militaire voordeel.²⁵

Het principe van proportionaliteit binnen het HOR is hierin verankerd. De rechtsregels zijn duidelijk omtrent een aanval die disproportio- neel is: dit soort aanvallen moeten worden uitgesteld of geannuleerd.²⁶ Dat geldt ook indien de uitvoering van de aanval is begonnen en alsnog blijkt dat het doelwit geen militair doel is of de aanval naar verwachting toch zal leiden tot disproportionele nevenschade.²⁷ De vijfde maatregel stelt dat bij een aanval die ook de burgerbevolking zou kunnen schaden, op een effectieve wijze vooraf een waarschuwing dient te worden afgegeven, tenzij de omstandigheden dat niet toelaten.²⁸

Proportionaliteit

Het beginsel van proportionaliteit binnen het HOR dient om de balans tussen militaire noodzaak en humaniteit te bewaken. Zoals aangegeven geldt deze regel volgens de gewoonte- rechtstudie van het ICRC in zowel internatio- nale als niet-internationale gewapende conflic- ten.²⁹ Het gaat hierbij om de balans tussen te verwachten tastbaar en rechtstreeks militaire voordeel en de verwachte nevenschade.

Mocht de verwachte nevenschade onevenredig zijn in vergelijking met het te verwachten



FOTO U.S. ARMY

Urban Combat Training in kamp Taji, Irak, november 2017. Als de strijd zich in verstedelijkt gebied afspeelt is de kans op nevenschade groot. Indien de verwachte nevenschade onevenredig is in vergelijking met het militaire voordeel, is het uitvoeren daarvan een schending van het humanitair oorlogsrecht

20 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 120.

21 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*. ICRC, Cambridge University Press, New York, 2005, 52.

22 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 125.

23 Artikel 57, lid 2, sub a(i) *Aanvullend Protocol (I) bij Verdragen Genève, 1977*.

24 Ibid, Artikel 57, lid 2, sub a(ii).

25 Artikel 57, lid 2, sub a(iii) API.

26 Artikel 57, lid 2, sub b API. Zie ook Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 121.

27 Artikel 57, lid 2, sub b API.

28 Ibid, Artikel 57, lid 2, sub c API.

29 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*. ICRC, Cambridge University Press, New York, 2005, 49.

Bij de keuze van middelen en methoden voor de aanval moeten alle praktisch uitvoerbare voorzorgsmaatregelen worden genomen. Op afstand bestuurbare gevechtsvliegtuigen zoals de MQ-9 Reaper zijn veelvuldig ingezet om de stad Raqqa (Syrië) te bevrijden van IS

FOTO U.S. AIR FORCE



militaire voordeel dan wordt een aanval geclassificeerd als disproportioneel en is het uitvoeren daarvan dus een schending van het HOR. Het is aan militaire commandanten om deze proportionaliteitsafweging te maken. Er bestaat geen wiskundige formule voor de uitslag 'proportioneel' dan wel 'disproportioneel'. De beoordelingsruimte die dit principe militaire commandanten geeft is overigens wel ingeperkt door de hiervoor genoemde verplichtingen van het nemen van voorzorgsmaatregelen.³⁰

Bij het beginsel van proportionaliteit staat de analyse voorafgaand aan de uitvoering centraal. De commandant neemt zijn besluit 'op basis van alle hem op dat moment ter beschikking staande informatie'.³¹ Hier wordt ruimte gelaten aan de militaire realiteit, aangezien de omstandigheden van dat moment meetellen in de afwegingen van de commandant.

Geldopslagplaatsen van IS

In juni 2014 riep Abu Bakr Al-Baghdadi in Mosul het kalifaat IS uit. Sindsdien controleert IS territorium in zowel Irak als Syrië. In dit territorium voert IS een schrikbewind, zoals blijkt uit het grote aantal executies van tegenstanders en burgers. IS is bovendien in het bezit van zwaar materieel, zoals tanks, en in staat om controle uit te oefenen over de bezette gebieden.

Globale financiële situatie van IS

IS beschikt over een ander financieel systeem dan andere terroristische organisaties, zoals al-Qaida. Waar de meeste terroristische groepen leunen op donaties, ligt de inkomstenbron

van IS op ander terrein.³² IS heeft drie hoofdbronnen voor financiële middelen. Ten eerste heft de organisatie belastingen in het gebied dat ze controleert. Daarnaast verkoopt IS olie van olievelden die ze controleert. De derde hoofdbron wordt gevormd door goederen en contant geld, buitgemaakt tijdens het veroveren van het territorium. Hieronder vallen ook de opbrengsten van de verkoop van culturele goederen.

Verder haalt IS inkomsten uit het eisen van losgeld voor ontvoerde individuen, maar dit wordt niet gerekend tot een hoofdinkomstenbron.³³ Met deze inkomsten worden ook de strijders betaald die vechten voor het kalifaat. De financiering van deze strijders zorgt voor een toestroom aan jihadisten en huurlingen die de wapens oppakken om te strijden voor het kalifaat.

De Britse jihad-specialist Aymenn Al-Tamimi legde gedurende zijn periode in Syrië in 2015 de hand op een begroting van IS.³⁴ Deze begroting is specifiek van de Deir az-Zor provincie over het jaar 2014 en geeft dus niet de financiële situatie voor het gehele kalifaat weer, maar door de bedragen in procenten uit te drukken van het

30 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 112.

31 Ibid, 113.

32 Levitt, M., 'Targeting the Islamic State's Bottom Line' 2016, 1. file:///C:/Users/Roy/Downloads/ProQuestDocuments-2016-11-30.pdf.

33 Hansen-Lewis, J., & Shapiro, J., *Understanding the Deash Economy*. Terrorism Research Initiative 2015 <http://terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/450/html>.

34 Kossen, E., Gelekte IS-begroting: zo komt het 'kalifaat' aan zijn geld. *Elsevier* 2015. <http://www.elsevier.nl/buitenland/article/2015/10/gelekte-is-begroting-zo-komt-het-kalifaat-aan-zijn-geld-2699382W/>.

totale maandbedrag kan toch een goed beeld worden verkregen van de financiële omstandigheden van IS op dat moment. Dit artikel neemt deze ‘begroting’ als uitgangspunt voor de verdere analyse van het aanvallen van geldopslagplaatsen.

De inkomsten van IS zijn als volgt onderverdeeld: olie en gas 27,7 procent; elektriciteit 3,9 procent; belasting 23,7 procent en beslagleggingen 44,7 procent.³⁵ De uitgaven van IS zijn geordend in de tabel.³⁶

Uitgaven Categorieën	Percentage (%)
Bases	19,8
Salaris van strijders	13,6
Media	2,8
Islamitische politie	10,4
Diwan al-Khidamat (Service Department)	17,7
Diwan Bayt al-Mal (aid sums)	5,7

Toelichting uitgaven IS

IS geeft een groot deel van zijn budget uit om strijders te financieren (salaris) en te onderhouden (bases). Samen zijn deze twee uitgaveposten goed voor ruim 63 procent van de totale uitgaven van IS in deze provincie. De uitgaven die vallen onder het Service Department van IS staan in het teken van het faciliteren van bijvoorbeeld elektriciteit voor de bevolking. De uitgaven bij Aid sums vloeien ook terug naar de bevolking. Hierbij gaat het om een stelsel van sociale zekerheid in de vorm van uitkeringen.

Het is lastig om aan te duiden in hoeverre financiële motieven een rol spelen voor IS-strij-

ders. De harde kern bestaat uit jihadisten die zo overtuigd zijn van hun religie dat ze blijven vechten, ondanks de verslechterde omstandigheden. IS huurt echter ook huurlingen in. Zo liepen veel strijders in 2014 over van het Nusra Front naar IS omdat IS in die periode hogere salarissen aan zijn strijders bood.³⁷ Daarnaast vechten er ook strijders voor IS die zowel religieuze als economische motieven hebben, maar exacte informatie hierover ontbreekt.

Aanvallen op geldopslagplaatsen

Een militaire functionaris van de VS stelde in 2016 over het aanvallen van geldopslagplaatsen van IS: ‘The destruction in recent months of these targets, deep behind enemy lines – which commanders previously avoided for fear of causing civilian casualties – has seriously damaged the Islamic State’s ability to pay its fighters, govern and attract new recruits’.³⁸

Hieruit zijn enkele belangrijke elementen te destilleren. Allereerst wordt de angst voor civiele slachtoffers geuit, wat verwijst naar de hiervoor genoemde regels omtrent onderscheid, voorzorgsmaatregelen en proportionaliteit. IS wordt door het vernietigen van contant geld beperkt in zijn capaciteiten om de strijders van salaris te voorzien. Ook wordt de aanwas van nieuwe strijders beperkt in combinatie met het feit dat het voor IS steeds lastiger wordt om controle te houden over zijn gebied. Dit geeft blijk van enig militair voordeel dat behaald wordt met het aanvallen van geldopslagplaatsen.

Generaal Charles Q. Brown Jr, Air War Commander, zei over de nieuwe strategie in 2016: ‘We’re hitting them where it hurts a lot more than we were in the past (...) [and] every bomb now has a greater impact.’³⁹ Hiermee wordt het militaire voordeel ook benadrukt, aangezien de tegenstander op deze wijze meer schade wordt berokkend dan met de strategie die de VS voordien hanteerden in de strijd tegen IS.

Om het targeting-proces sneller te laten verlopen is de bevoegdheid tot het autoriseren van aanvallen op doelen waarbij een risico op nevenschade bestaat, verplaatst van Central Command in Tampa naar de operationele

35 Tutert, R.R.C., *Money makes the bombs go round. Een onderzoek naar de rechtmatigheid van het aanvallen van geldopslagplaatsen*, 2017, 49-65.

36 Ibid.

37 Zeeuw, H. de., *Wie financier die jihadisten eigenlijk? (Antwoord: wie niet?)*, *De correspondent*, 2014. <https://decorrespondent.nl/2316/wie-financiert-die-jihadisten-eigenlijk-antwoord-wie-niet/215004523668-a67d9bba>.

38 *New York Times*, U.S. Says Its Strikes Are Hitting More Significant ISIS Targets. 2016. https://www.nytimes.com/2016/05/26/us/politics/us-strikes-isis-targets.html?_r=0.

39 Schmitt, E., U.S. Says Its Strikes Are Hitting More Significant ISIS Targets. *New York Times* 2016. https://www.nytimes.com/2016/05/26/us/politics/us-strikes-isis-targets.html?_r=0.



FOTO AP

IS-strijders rijden door Tel Abyad in Noordoost-Syrië, mei 2015, nadat Koerdische groepen hen met Amerikaanse luchtsteun hebben teruggedrongen uit een olierijk gebied in het noordoosten van het land. De verkoop van olie is een belangrijke inkomstenbron van IS

commandanten in het veld. Hierdoor verloopt het targeting-proces soepeler aangezien de autorisatie sneller kan worden afgegeven.

Door het versnelde targeting-proces kunnen meer doelen worden gebombardeerd. Tegenstanders hiervan zijn bang voor een verhoogd risico op nevenschade en burgerslachtoffers. De directeur van het Center for Civilians in Conflict is bang dat meer burgerslachtoffers gaan vallen door deze maatregelen omdat meer *airstrikes* zullen gaan plaatsvinden. Daarom benadrukt hij dat: 'The drive to defeat ISIS should not result in greater risk to civilian men, women and children'.⁴⁰

De locaties van de geldopslagplaatsen worden opgespoord 'using a combination of satellite

imagery, electronic intercepts and informers' tips, analysts have tracked Islamic State operatives storing huge amounts of cash in bank vaults, private residences and other hiding places'.⁴¹ Volgens generaal-majoor Peter Gersten, ondercommandant operaties van de internationale coalitie, is naar schatting zo'n 700 miljoen euro aan contant geld van IS vernietigd.⁴² Daarvan zou potentieel ruim 300 miljoen dienen als salaris (43,6 procent) voor de strijders. Volgens het Observatorium bedroeg het salaris

40 Ibid.

41 Ibid.

42 *De Volkskrant*, 11 januari 2016, VS: 'Zo'n 700 miljoen euro van geldvoorraad IS vernietigd' <http://www.volkskrant.nl/buitenland/vs-zo-n-700-miljoen-euro-van-geldvoorraad-is-vernietigd~a4290156/>



Om IS te verslaan zou de VS niet alleen 'war-fighting' maar ook 'war-sustaining' capaciteiten aangrijpen, aldus president Obama

in deze periode rond de 200 dollar per maand voor Syrische strijders, en voor buitenlandse strijders het dubbele.⁴³

Door het vernietigen van 700 miljoen euro kan IS in theorie het jaarsalaris van 125.000 Syrische of Iraakse strijders niet meer uitbetalen. Uit een korte berekening volgt ook dat op papier 62.500 buitenlandse strijders een jaar lang geen salaris kunnen ontvangen na de vernietiging van de geldopslagplaatsen.

Zijn geldopslagplaatsen rechtmatige doelen?

Een positie innemen in de juridisch-wetenschappelijke discussie over de rechtmatigheid van aanvallen op geldopslagplaatsen van IS is complex. De definitie van een militair doel lijkt eenduidig, maar is voor verschillende interpretaties vatbaar. Zo wijkt de interpretatie van de Verenigde Staten van de definitie van een militair doel af van die van de verdragspartijen bij API. De VS spreken van *war-sustaining* en *war-fighting* capaciteiten.⁴⁴

Ook binnen de juridische wetenschap bestaat discussie over de interpretatie van de definitie van een militair doel. Hierna zullen we eerst bespreken in hoeverre de geldopslagplaatsen door het 'gebruik'⁴⁵ voldoen aan het eerste deel

43 Beemsterboer, T., IS halveert loon van strijders *NRC Handelsblad*, 20 jan 2016. <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/01/20/is-halveert-loon-van-strijders-1582965-a727739>.

44 Ducheine, P., Pouw, E., *ISAF Operaties in Afghanistan: oorlogsrecht, doelbestrijding in counterinsurgency, ROE, mensenrechten & ius ad bellum*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010, 101.

45 Artikel 52, lid 2. *Aanvullend Protocol I bij Verdragen Genève 1997 (internationale gewapende conflicten)* 1997.

van de definitie van een militair doel. Vervolgens wordt ingegaan op de effecten van de aanvallen in relatie tot het verwachte militaire voordeel. Daarna komen de war-sustaining objecten en *dual-use*-objecten aan de orde.

Het gebruik van het object

Uitsluitend militaire doelen mogen worden aangevallen en burgerobjecten moeten worden ontzien. Sommige burgerobjecten kunnen echter hun bescherming verliezen als het gebruik van het object niet meer aansluit bij het civiele karakter. In dat geval wordt het object een militair doel op grond van het gebruik.⁴⁶ De vraag is nu of geldopslagplaatsen van IS zodanig worden gebruikt dat het civiele karakter van deze locaties verloren gaat.

Als we kijken naar de begroting en de wijze waarop IS zijn geld besteedt, gaat het overgrote deel naar de strijders. Salarissen en de bases, van waaruit de strijders opereren, vormen 63,4 procent van de uitgaven. Het uitschakelen van geldopslagplaatsen zal dus een aanzienlijke impact hebben op de beschikbare middelen voor deze uitgaven. Als IS zijn strijders minder of niet kan uitbetalen en ook moeite krijgt met het financieren van zijn uitvalsbases, is aan te nemen dat zowel het aantal strijders als hun gevechtsbereidheid afneemt.

Omdat het grootste deel van hun begroting in beslag wordt genomen door militair gerelateerde uitgaven is te beargumenteren dat geldopslagplaatsen in hun 'gebruik' een militair doel zijn en een daadwerkelijke bijdrage leveren aan de krijgsvieringen. Het is hierbij wel van belang dat wanneer door inlichtingen een locatie van een opslagplaats bekend wordt, eerst objectief wordt vastgesteld wat de functie is van die specifieke geldopslagplaats in het systeem van IS.

Complicerende factoren

Wat hierbij complicaties kan opleveren is het tweeledige karakter van geldopslagplaatsen. De Amerikanen hebben in hun targeting-doctrine 'dual-use targets' opgenomen. De definitie daarvan luidt: 'Those targets that are used for both military and civilian purposes, such as pow-

er plants that provide electricity to both civilian institutions as well as military command and control centres.'⁴⁷

Dit geldt ook voor de geldopslagplaatsen: hierbij kan bijvoorbeeld sprake zijn van een civiele bank waarbij de lokale burgerbevolking gebruik maakt van de voorzieningen van de bank. Maar diezelfde opslagplaats kan ook worden gebruikt om IS-strijders uit te betalen, of uitgaven voor materieel of het onderhoud van bases. Zo kan een geldopslagplaats een tweeledig karakter bezitten. Naar mijn mening kan een dual-use-object zoals een geldopslagplaats geclassificeerd worden als militair doel als blijkt dat het object daadwerkelijk een bijdrage levert aan de krijgsvieringen van IS. Mocht een geldopslagplaats louter voor civiele doeleinden worden gebruikt, dan is mijn visie dat dit niet aan te merken is als een militair doel.

De definitie van een militair doel lijkt eenduidig, maar is voor verschillende interpretaties vatbaar

Het wordt uit de begroting niet duidelijk of IS zijn militair-gerelateerde uitgaven en geldopslag in ruimtelijke zin scheidt van de civiele financiële stromen en opslag. Mocht echter uit aanvullende inlichtingen blijken dat het contante geld in een geldopslagplaats voornamelijk wordt gebruikt om salarissen van strijders en de instandhouding van uitvalsbases te bekostigen, dan kan dit worden beschouwd als een rechtmatig militair doel.

Het gebruik van een object voor militaire doeleinden is echter niet genoeg om het als geheel als militair doel te kwalificeren. Het gebruik moet leiden tot een daadwerkelijke

46 ICRC, *Rule 10. Civilians Objects' Loss of Protection from Attack*. ICRC Customary IHL https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule10.

47 U.S. Department of Air Force Pamphlet 14-210, *Intelligence Targeting Guide* 1998, § A 4.2.2.

bijdrage aan de krijgsvrchttingen in de omstandigheden van dat moment. Die daadwerkelijke bijdrage bestaat in deze casus uit het financieren en onderhouden van uitvalsbases voor strijders van IS. Op de relatie tussen het betalen van strijders en krijgsvrchttingen en het daaruit volgende militair voordeel gaat het volgende gedeelte nader in.

War-sustaining & war-fighting

R. Goodman stelt dat de wetenschappelijke opinie jarenlang werd beheerst door het gedachtegoed dat war-sustaining objects geen rechtmatige militaire doelen zijn.⁴⁸ Toch gaf president Obama aan dat de VS, om IS te verslaan, ook war-sustaining capaciteiten van IS zou gaan aangrijpen.⁴⁹ De VS maakte een tweedeling in doelen: doelen die direct of indirect bijdragen aan militair vermogen.⁵⁰

Het vraagstuk waar de discussie om draait is of een indirecte bijdrage aan militair vermogen ook beschouwd kan worden als een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsvrchttingen.⁵¹ 'Although terms such as 'war-fighting' 'war-supporting' and 'war-sustaining' are not explicitly reflected in the treaty definitions of military objective, the United States has interpreted the military objective definition to include these concepts.'⁵²

De eerste categorie bestaat uit war-fighting capaciteiten, zoals brandstof die in de militaire voertuigen gaat. War-sustaining capaciteiten, zoals olie die gebruikt wordt om inkomsten te genereren voor de financiering van strijders, worden geschaard onder de tweede categorie. Het onderscheid tussen de twee categorieën kan in de praktijk lastig zijn. In de genoemde voorbeelden gaat het om vergelijkbare 'objecten' (olie/brandstof) met een wezenlijk verschillend gebruik ervan. In het geval van geldopslagplaatsen kan het bijvoorbeeld zo zijn dat een algemene opslagplaats van IS onder war-sustaining capaciteiten geschaard wordt.

Een opslagplaats specifiek voor het uitbetalen van salarissen van IS-strijders zou eerder geschaard kunnen worden onder war-fighting capaciteiten, volgens de Amerikaanse interpretatie van war-fighting: 'een indirecte doch daadwerkelijke bijdrage leveren aan het in stand houden (sustaining) van het oorlogvoerende vermogen (war-fighting capability).'⁵³ Dit onderscheid is van belang aangezien verschillend tegen de status van deze twee categorieën wordt aangekeken. War-fighting capaciteiten zijn breed gedragen rechtmatige militaire doelen.⁵⁴ War-sustaining capaciteiten zijn daarentegen controversieler.

Militaire handboeken

Voor het conflict met IS was de academische visie dat de VS praktisch alleen stonden in het verdedigen van hun opvatting dat war-sustaining capaciteiten rechtmatige militaire doelen zijn.⁵⁵ De Amerikaanse positie is dat: 'economic targets of the enemy that indirectly but effectively support and sustain the enemy's war-fighting capability may also be attacked.'⁵⁶ Volgens Goodman ondersteunen de militaire handleidingen van enkele staten het standpunt van de VS. Zo stelt het handboek van Nieuw-Zeeland: 'Economic targets that indirectly but effectively support enemy operations may also be attacked to gain a definite military advantage.'⁵⁷

Ecuadors *Naval Manual* neemt de volgende positie in: 'Military objectives are combatants and those objects which, by their nature, location, purpose or use, effectively contribute to the enemy's

48 Goodman, R., *Targeting 'War-Sustaining' Objects in Non-International Armed Conflict*. New York University School of Law, 2016, 1.

49 Ibid.

50 Ibid, 2.

51 Artikel 52, lid 2. *Aanvullend Protocol I bij Verdragen Genève 1997 (internationale gewapende conflicten) 1997*.

52 Department of United States of America, *Department of Defense Law of War Manual*. Office of General Counsel 2015, 210.

53 Aaron, M., Naar een universele uitleg van een militair doel. *Militair Rechtelijk Tijdschrift* 4 (2013) 121.

54 Goodman, R., *Targeting 'War-Sustaining' Objects in Non-International Armed Conflict*. New York University School of Law, 2016, 3.

55 Ibid.

56 ICRC, *Customary IHL, United States of America*. https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_us_rule8_sectioning; United States., *The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*, 1995; United States., *The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*, 2007.

57 New Zealand, *Interim Law of Armed Conflict Manual*, DM 112, New Zealand Defence Force, Headquarters, Directorate of Legal Services, Wellington, 1992, § 516(5) & § 623(5).

war-fighting or war-sustaining capability'⁵⁸ De meeste academici hechten echter meer waarde aan het algemeen heersende gedachtegoed wat betreft de onrechtmatigheid van het aanvallen van war-sustaining capaciteiten.⁵⁹ In dit gedachtegoed zijn war-sustaining capaciteiten geen rechtmatig doel.

Ook allerlei niet-gouvernementele academische bijeenkomsten namen in het debat een positie in tegen de opvatting van de VS. Tijdens het opstellen van de *San Remo Manual*⁶⁰ in 1994, heeft de *San Remo Round Table* een definitie waarbij war-sustaining capaciteiten binnen de definitie van militaire doelen zou vallen, krachtig afgewezen.⁶¹ Hetzelfde gebeurde tijdens het opstellen van de *Harvard Humanitarian Policy and Conflict Research Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare* in 2009⁶² en de *Tallinn Manual*⁶³ in 2013.⁶⁴

W. Parks stelt dat economische objecten militaire doelen kunnen worden indien ze passen binnen de definitie van een militair doel.⁶⁵ De ICRC studie stelt: 'economic targets that effectively support military operations may amount to a military objective, provided that their attack offers a definite military advantage.'⁶⁶

C. Byron stelt daarom ook dat: 'this approach, if accepted, would surely also justify the targeting of a state's banking system, given the reliance that a state may have on that system in order to finance their military campaign.'⁶⁷ Zoals aangegeven, is bij de begroting van IS duidelijk aantoonbaar dat het financiële systeem grotendeels gebruikt wordt om de militaire campagne te financieren in de vorm van strijders en uitvalsbases. Het door de aanvallen vernietigde geld kan hierdoor niet naar de strijders en uitvalsbases vloeien.

Militair voordeel?

De effecten die de aanvallen op de geldopslagplaatsen teweegbrengen zijn ook van belang in de discussie over de rechtmatigheid hiervan. Het vernietigen van deze doelen diep achter vijandelijke linies heeft IS serieus beschadigd in zijn capaciteit om zijn strijders te betalen. Dit schaadt ook zijn capaciteit om gebieden te

controleren en een nieuwe aanwas van strijders aan te trekken.⁶⁸

Volgens het tweede deel van de definitie van een militair doel moet het uitschakelen van het doel een 'duidelijk militair voordeel' opleveren. De aanvallen op geldopslagplaatsen zullen echter niet direct een grote daling van het aantal strijders veroorzaken. Op de lange termijn kunnen de aanvallen er wel zorgen dat het financieel onaantrekkelijk wordt om voor IS te vechten, wat een belangrijke remmende werking kan hebben op het aantrekken van nieuwe strijders.

Volgens Goodman wordt het idee breed gedragen dat objecten die indirect bijdragen aan militair vermogen te classificeren zijn als militaire doelen.⁶⁹ Dit wordt bevestigd door verschillende andere onderzoekers⁷⁰ en tevens in de berichtgeving van allerlei nieuwsinstanties. Zo stelt de *Dagelijkse Standaard* in oktober 2015 al dat de salarissen van de IS-strijders verminderd zijn, en

-
- 58 Ecuador, *Aspectos Importantes del Derecho Internacional Marítimo que Deben Tener Presente los Comandantes de los Buques*. Academia de Guerra Naval 1989, § 8.1.1.
- 59 Goodman, R., *Targeting 'War-Sustaining' Objects in Non-International Armed Conflict*. New York University School of Law, 2016, 3; Jachec-Neale, A., *The Concept of Military Objectives in International Law and Targeting Practice*. Routledge 2015, 92 & 105; Turns, D., *Research Handbook on International Conflict and Security Law*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2013, 342 & 366. Dinstein, Y., *Legitimate Military Objectives Under the Current Jus in Bello*. U.S. Naval War College International Law Studies 87 (2002)145-146.
- 60 *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea*, 1995.
- 61 Robertson, H.B., *The Principle of the Military Objective in the Law of Armed Conflict*. United States Air Force Academy, *Journal of Legal Studies* 35 (1997)50-51.
- 62 HPCR, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Bern 2009.
- 63 Schmitt, M., *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, Cambridge University Press, 2013.
- 64 Goodman, R., *Targeting 'War-Sustaining' Objects in Non-International Armed Conflict*, New York University School of Law (2016) 3.
- 65 Parks, W., *International Humanitarian Law Facing New Challenges*, 2007, 93.
- 66 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*. ICRC, Cambridge University Press, New York (2005) 32.
- 67 Byron, C., *Yearbook of International Humanitarian Law*. Cambridge University Press, 2010, 187.
- 68 Lederman, M., *Is it legal to target ISIL's oil facilities and cash stockpiles?* Just Security, 2016 <https://www.justsecurity.org/31281/legality-striking-isils-oil-facilities-cash-stockpiles/>.
- 69 Goodman, R., *Targeting 'War-Sustaining' Objects in Non-International Armed Conflict*. New York University School of Law (2016) 2.
- 70 Bothe, M. & Partsch, K.J. & Solf, W.A., *New rules for victims of armed conflicts*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1982, 324.

dat dit zelfs resulteerde in het weglopen van strijders.⁷¹ Berichtgeving over het financieel instorten van IS en het verlagen van de salarissen aan zijn strijders blijft tot op de dag van vandaag actueel.⁷²

Met het verlagen van de salarissen en het weglopen van strijders wordt een belangrijk effect bereikt in de bestrijding van IS. Het is echter voor onderwerp van discussie vatbaar of dit effect kan worden aangemerkt als een duidelijk direct militair voordeel. Het effect van het reduceren van het aantal strijders is wel voor een belangrijk deel te wijten aan het reduceren van de hoeveelheid geld die beschikbaar is. Het is echter lastig deze oorzaak-gevolg relatie te destilleren uit alle andere omstandigheden die van invloed zijn op het aantal strijders.

In mijn opinie draagt het uitschakelen van geldopslagplaatsen wel fundamenteel bij aan het reduceren van het aantal strijders van IS. Daardoor is het financieel gezien veel minder aantrekkelijk om te vechten voor IS dan enkele jaren geleden en is er een duidelijke remmende werking op de rekrutering van nieuwe strijders. In de bestrijding van de organisatie als geheel zijn dit belangrijke effecten. Aymenn Al-Tamimi omschrijft het als volgt: 'Ultimately, the most vital IS revenues depend on the continued existence of its bureaucratic structure within the territories it controls (...) as one cannot wholly isolate IS territory from interactions with the outside world, and so cash flows will continue.'⁷³

Hieruit wordt duidelijk dat IS niet alleen met isolatie aan te grijpen is. In de praktijk is het niet mogelijk IS volledig in een economisch isolement te dwingen. Generaal Brown stelt over de aanvallen: 'They include the Islamic State's oil facilities, bulk cash stockpiles and factories for manufacturing roadside bombs.'⁷⁴

Als we kijken naar de cijfers over de uitgaven van IS, wordt een 'duidelijk militair voordeel' behaald bij het uitschakelen van geldopslagplaatsen. Het duidelijke voordeel bestaat uit het terugdringen van de capaciteit van IS om militaire uitgaven te doen en strijders te betalen. Het blijft echter wel van belang deze uitschakelingen te zien in het grotere financiële systeem van IS. De Veiligheidsraad heeft unaniem een resolutie aangenomen die stelt dat IS financieel dient te worden aangegrepen.⁷⁵ 'Reaffirming (...) that all States shall prevent and suppress the financing of terrorist acts, (...) including by suppressing recruitment of members of terrorist groups.'⁷⁶

Ook de VN ziet het belang van het financieel uitschakelen van IS. Daarnaast zal er in de toekomst wel met de eerder genoemde manieren om inlichtingen te vergaren goed moeten worden onderzocht welke rol een specifieke opslagplaats in het financiële systeem heeft.

Conclusie

De geldopslagplaatsen worden met *intelligence* bronnen opgespoord. Vervolgens wordt onderzoek gedaan naar de geldopslagplaats in het targeting-proces. Hierna worden de geldopslagplaatsen uitgeschakeld door middel van bombardementen. De gelekte begroting van de Deir az-Zor provincie geeft een belangrijke inkijk in het financiële systeem van IS. Het overgrote gedeelte van de uitgaven in de provincie blijkt militair gerelateerd te zijn, namelijk: salarissen van strijders en het onderhouden van uitvalsbases.

Een geldopslagplaats kan als militair doel geclassificeerd worden als aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Hierbij gaat het

71 Bas van der, P., ISIS verlaagt salarissen van jihadisten. *De Dagelijkse Standaard*, 2015. <http://www.dagelijksestandaard.nl/2015/10/isis-verlaagt-salarissen-van-jihadisten/>.

72 Bas van der, P., ISIS stort langzaam in elkaar: kan jihadisten in Mosul geen salaris meer betalen, 2017 <http://www.dagelijksestandaard.nl/2017/01/isis-stort-langzaam-in-elkaar-kan-jihadisten-in-mosul-geen-salaris-meer-betalen/>; Beemsterboer, T., *IS halveert loon van strijders* 2016. <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/01/20/is-halveert-loon-van-strijders-1582965-a727739>; Pagliery, J., *ISIS cuts its fighters' salaries by 50%*. 2016. <http://money.cnn.com/2016/01/19/news/world/isis-salary-cuts/index.html?sr=twCNN011916/01/19/news/world/isis-salary-cuts/index.html0410PMStoryLink&linkId=20483805>.

73 Zie Bijlage A.

74 Schmitt, E., U.S. Says Its Strikes Are Hitting More Significant ISIS Targets, 2016. https://www.nytimes.com/2016/05/26/us/politics/us-strikes-isis-targets.html?_r=0

75 United Nations Resolution 2253 (2015).

76 Ibid.



De VN-Veilighedsraad heeft unaniem resolutie 2253 aangenomen, die gaat over de financiering van terroristische organisaties en stelt dat IS financieel dient te worden aangegrepen (december 2015)

FOTO VN

allereerst om het karakter van de desbetreffende opslagplaats. Is het een civiele bank of juist een centrum vanwaar hoofdzakelijk de salarissen van strijders betaald worden? Indien de opslagplaats hoofdzakelijk voor militair gerelateerde uitgaven wordt gebruikt, kan de locatie zijn civiele karakter verliezen. Het wordt dan een object dat naar 'gebruik' een bijdrage levert aan de krijgsvieringen.

Dit is echter niet voldoende om het te betitelen als militair doel. Het gebruik moet leiden tot een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsvieringen en de uitschakeling van een doel moet een 'duidelijk militair voordeel' opleveren. Het uitschakelen van een geldopslagplaats heeft een duidelijk militair voordeel als hierdoor de salarissen van strijders niet meer betaald kunnen worden. Het aantal strijders neemt dan af en het aantal deserteurs neemt toe. Aangezien het niet meer financieel aantrekkelijk is om te vechten voor IS zal ook de aanwas van nieuwe strijders afnemen. Deze remmende werking op het aantal strijders, en daarmee verbonden het militaire

vermogen van IS, is uit te leggen als een 'duidelijk militair voordeel'. Dat maakt een geldopslagplaats, onder voorwaarden, een militair doel.

Het aanvallen van geldopslagplaatsen past binnen de juridische kaders van het targeting-proces indien de geldopslagplaatsen, zoals hiervoor beschreven, te classificeren zijn als militair doel. Dit betekent dat er op het gebied van de rechtsregels omtrent targeting voldaan is aan de eerste regel: onderscheid. Er is dan onderscheid gemaakt tussen burgerobjecten en militaire doelen. Vervolgens is het in de uitvoering van belang dat er op alle niveaus de praktisch uitvoerbare voorzorgsmaatregelen zijn genomen. Als laatste dient een proportionaliteitsafweging gemaakt te worden, zodat het verwachte militaire voordeel in balans is en blijft met de verwachte nevenschade.

Indien aan deze condities wordt voldaan, past het aanvallen van geldopslagplaatsen dus binnen de juridische kaders van het targeting-proces. Daarmee is het naar mijn mening rechtmatig. ■

Strategische vaagheid

Hoe het gebrek aan strategische visie het lerend vermogen van de Koninklijke Landmacht beperkt

Begin vorig jaar sprak de redactie van de *Militaire Spectator* de hoop uit dat 2017 het jaar zou worden waarin Nederland en defensie zich weer zouden gaan toelagen op het ontwikkelen van strategisch inzicht.¹ Hoe staat het daar nu mee, een jaar later? Hopelijk betekenen de nieuwe geïntegreerde buitenland- en veiligheidsstrategie en Defensienota een stap voorwaarts. Tot nog toe lijken we echter nog niet veel opgeschoten. Welke effecten heeft deze strategische vaagheid voor de Koninklijke Landmacht?

*Dr. M.W.M. Kitzen en F.H. Thönissen MA MSc**

Baluchivallei, Uruzgan, Afghanistan. Het Operational Mentoring & Liason Team (OMLT) trad met name op in de beruchte groene zone; het bolwerk van Taliban. Het OMLT raakte samen met de Afghan National Army (ANA) meerdere malen verwickeld in felle vuurgevechten

FOTO MCD, G. VAN ES

Dat we nog weinig zijn opgeschoten, valt onder meer te concluderen uit de discussie rondom de toespraak van voormalig minister Jeanine Hennis-Plasschaert en diverse editoria's in dit blad.² Sterker nog, ondanks dat het al weer zo'n vier jaar geleden is dat prof. dr. Isabelle Duyvesteyn de term 'strategisch analfabetisme' in ons land introduceerde, zijn we niet echt verder gekomen.³

Wel is het zo dat het probleem steeds beter inzichtelijk is gemaakt. Prof. dr. Herman Amersfoort heeft ter gelegenheid van zijn afscheid 'de teloorgang van de militaire strategie' geïllustreerd door onder meer te wijzen op het feit dat de Task Force Uruzgan (TFU) destijds is uitgezonden zonder duidelijke strategie. Een visie die wordt ondersteund door meerdere onderzoekers en ook duidelijk naar voren kwam toen journalisten in dit onderwerp doken.⁴ En dan is er natuurlijk ook de duidelijke taal van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), die niet alleen het probleem analyseert, maar ook concrete aanbevelingen doet voor strategievorming in Nederland.⁵

Kanttekening

En nu? Het nieuwe regeerakkoord pakt de handschoen op en het kabinet heeft inmiddels een geïntegreerde buitenland- en veiligheidsstrategie geformuleerd die rekening houdt met zowel binnenlandse als buitenlandse dreigingen.⁶ Bovendien verschijnt er ook nog eens een nieuwe Defensienota, zodat duidelijk kan worden aangegeven waar de prioriteiten voor de krijgsmacht liggen. Maar ondanks dat strategie-(vorming) wel degelijk weer een plaats op de agenda heeft gekregen, lijkt het er vooralsnog op dat we nog steeds niet onze strategische lessen leren of zelfs maar willen leren. Het probleem wordt meteen duidelijk als we bedenken dat de WRR de geïntegreerde benadering ziet als de basis voor de nieuwe nationale veiligheidsstrategie, maar daarbij de kanttekening plaatst dat er

onvoldoende onderzoek is gedaan naar de effectiviteit van die benadering.⁷

De *Leidraad Geïntegreerde Benadering* van 2014 is in feite gebaseerd op het uit 2008 stammende fragiele statenbeleid en richt zich op de organisatie van samenwerking op departementaal-bestuurlijk niveau.⁸ Daarmee is het vooral een beleidsstuk, met aanwijzingen hoe te werk te

-
- * Martijn Kitzen is universitair docent krijgswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie en *visiting fellow* bij het *Changing Character of War Centre* van de *University of Oxford*. Floor Thönissen werkt als onderzoekswetenschapper bij TNO. De auteurs schrijven dit artikel op persoonlijke titel en willen allen bedanken die commentaar gaven op een eerdere versie. Bij het schrijven van dit artikel waren de nieuwe geïntegreerde buitenland- en veiligheidsstrategie en de Defensienota nog niet verschenen. Dit artikel gebruikt elementen uit F.H. Thönissen, 'Lifting the Fog, the Strategic Confusion of the Royal Netherlands Army' (masterscriptie *Military Strategic Studies*, NLDA, 2017). Voor dit onderzoek werden onder andere zes (voormalige) topofficieren van de Koninklijke Landmacht geïnterviewd. In het kader van de bronbescherming hebben we besloten deze interviews te anonimiseren.
- 1 Redactie *Militaire Spectator*, '2017: het jaar van strategisch inzicht', *Militaire Spectator* 186 (1) 2-3.
 - 2 Zie onder andere J.A. Hennis-Plasschaert, 'Toespraak Minister van Defensie' en 'Reactie op toespraak minister van defensie', *Militaire Spectator* 186 (2017) (7/8) 360-363, Redactie *Militaire Spectator*, 'Defensie, quo vadis?', *Militaire Spectator* 186 (2017) (12) 538-539, Redactie *Militaire Spectator*, 'Nood breekt taboe', *Militaire Spectator* 187 (2017) (1) 1-2.
 - 3 I.G.B.M. Duyvesteyn, 'Strategisch Analfabetisme. De kunst van het strategisch denken in moderne militaire operaties' (Oratie, Universiteit Leiden, 2013).
 - 4 H. Amersfoort, 'Nederland de weg kwijt. Over de teloorgang van de militaire strategie en de noodzaak van geschiedenis', *Militaire Spectator* 185 (2016) (5) 217-231. Zie bijvoorbeeld M. Kitzen, S. Rietjens, F. Osinga, 'Soft Power, the Hard Way: Adaptation by the Netherlands' Task Force Uruzgan', *Military Adaptation in Afghanistan*, eds. T. Farrell, F. Osinga, J.A. Russell (Stanford: Stanford University Press, 2013) 159-191, M. Grandia Mantas, 'Deadly Embrace? the Decision Paths to Uruzgan and Helmand' (Dissertatie, Universiteit Leiden, 2015) 147-156, M. Kitzen, *Oorlog onder De Mensen, Militaire Inzichten uit Atjeh en Uruzgan* (Amsterdam: AmboAnthos, 2016) 325-339, L. Hekman, 'Uruzgan: Was er wel een plan?' (2017), beschikbaar via <https://missieafghanistan.bnnvara.nl/alleberichten/2017/2/13/uruzgan-er-was-geen-plan>.
 - 5 WRR, *Veiligheid in een wereld van verbindingen: een strategische visie op het defensiebeleid* (Den Haag: WRR, 2017) 83-104, 178-180.
 - 6 VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, *Vertrouwen in de Toekomst, regeerakkoord 2017-2021* (Den Haag: s.n., 2017) 47-48
 - 7 *Ibid.*, 58-68, 133-134.
 - 8 Zie Ministeries van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Buitenlandse Zaken, Defensie en Veiligheid en Justitie, *Leidraad Geïntegreerde Benadering, De Nederlandse visie op een samenhangende inzet op veiligheid en stabiliteit in fragiele staten en conflictgebieden* (Den Haag: s.n., 2014).



Uruzgan, Afghanistan. Tegenstanders bestrijden die zich schuilhouden onder de bevolking en gebruikmaken van tactieken als subversie, guerrilla en terrorisme is heel wat anders dan conventionele, 'reguliere' oorlogvoering

FOTO MCD, D. DE VAAL

gaan in specifieke operaties. En dat zorgt volgens ons voor strategische *vaagheid*: ten eerste doordat er een neiging bestaat beleid met strategie te verwarren en ten tweede doordat de geïntegreerde benadering rechtstreeks afstamt van beleid dat onvoldoende geëvalueerd is en dat 'tot dusver slechts zeer beperkte resultaten oplevert'.⁹

Onduidelijkheid

Op dit moment is de geïntegreerde benadering dus allesbehalve een strategie, wat leidt tot onduidelijkheid op militair-uitvoerend niveau. Dit is het meest zichtbaar bij de Koninklijke

Landmacht, waar – terecht – vraagtekens worden gezet bij de effectiviteit van de stabilisatieoperaties van de laatste jaren.¹⁰

Tegelijkertijd houdt de regering vast aan de *Leidraad Geïntegreerde Benadering* en wil zij dus blijkbaar wél voortbouwen op onvoldoende geëvalueerde concepten, zoals bijvoorbeeld *population-centric counterinsurgency* en de *comprehensive approach*, (vooralsnog) zonder daarbij een duidelijke strategische visie te geven.¹¹

Opzet artikel

In dit artikel zullen wij de gevolgen van deze strategische vaagheid voor de KL in kaart brengen door te kijken naar de manier waarop zij haar ervaringen met stabilisatieoperaties heeft verwerkt en hoe dit vervolgens terugkomt in het opleidings- en trainingsprogramma van haar eenheden. Dat stelt ons in staat uitspraken te doen over de manier waarop de landmacht op dit moment invulling geeft aan de door de politiek omarmde concepten. Daarmee hopen we een preciezer inzicht te verschaffen in de effecten van een gebrek aan strategische visie op militair-uitvoerend niveau.

9 WRR, *Veiligheid in een wereld van verbindingen*, 77. Over de verwarring van strategie en beleid zie Redactie Militaire Spectator, 'Reactie op toespraak minister van Defensie', *Militaire Spectator* 186 (2017) (7/8) 362. J.J. van Aartsen wees hier ook op in zijn toespraak ter gelegenheid van de opening academisch jaar 2017-18 van de Nederlandse Defensie Academie (Breda, 7 september 2017).

10 Respondent 1. Zie ook T. Brocades Zaalberg, 'The Snake Oil of Stabilisation? Explaining the Rise and Demise of the Comprehensive Approach', *Netherlands Annual Review of Military Studies 2017*, eds. P.A.L. Duchaine, F.P.B. Osinga, 78-86, L.J. Hazelbag, 'De geïntegreerde benadering in Afghanistan: tussen ambitie en praktijk' (Dissertatie, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2016) 359-376.

11 Zie ook S. Zurhake, 'Geef acht... of negen', *De Krijgsmacht van de toekomst*, *De Groene Amsterdammer* 139:45. In een recente Kamerbrief wordt de geïntegreerde benadering zelfs bestempeld als het eerste uitgangspunt bij de inzet van militaire middelen. Zie Tweede Kamer, 33694 (Internationale Veiligheidsstrategie), nr. 11.

Lessons Learned?

Traditioneel zijn westerse krijgsmachten georganiseerd en uitgerust voor de strijd tegen soortgelijke legers van andere staten.¹² Dat is heel wat anders dan het bestrijden van tegenstanders die zich schuilhouden onder de bevolking en gebruikmaken van tactieken als subversie, guerrilla en terrorisme. Waar het bij conventionele, ‘reguliere’ oorlogvoering gaat om het verslaan van de vijandelijke strijdkrachten op het slagveld, draait het in ‘irreguliere’ oorlogvoering vooral om een indirecte benadering: door vat te krijgen op de lokale bevolking zorg je dat tegenstanders niet langer effectief gebruik kunnen maken van die bevolking.

Voor moderne westerse krijgsmachten vertaalt zich dit in stabilisatieoperaties gericht op het beschermen van de burgerbevolking en het bewerkstelligen van verzoening tussen verschillende groepen in een samenleving. Daarnaast kan militair geweld worden gebruikt voor het uitschakelen van extremistische leiders en strijders, mits er hiervoor voldoende goede inlichtingen beschikbaar zijn. Westerse militairen zullen hun manier van optreden dus moeten aanpassen als ze een irreguliere tegenstander willen verslaan.

Moeite met aanpassen

Hoewel de geschiedenis zich niet letterlijk herhaalt, is er een terugkerend patroon zichtbaar als het gaat om de aanpassing aan irreguliere oorlogvoering.¹³ Westerse militairen hebben veel moeite zich aan te passen aan de strijd tegen een vijand die zich onder de bevolking verschuilt en soms lukt dit zelfs helemaal niet. Als dat aanpassingsproces wel slaagt, leidt dat tot het overschakelen op een strategie die op de bevolking is gericht. Het zwaartepunt van de campagne verschuift dan naar het beïnvloeden van de bevolking met een mix – een geïntegreerde benadering – van militaire, politieke en sociaaleconomische maatregelen.

Het is de bedoeling om zo vat op de lokale samenleving te krijgen en ervoor te zorgen dat de vijand zich steeds minder onder de bevolking kan verschuilen. Maar zelfs dan is succes niet

verzekerd. Irreguliere oorlogvoering kost veel mensenlevens, tijd, geld en andere middelen, terwijl de resultaten niet altijd even duidelijk zijn of zelfs ronduit tegenvallen.

Het is dan ook goed te begrijpen dat westerse krijgsmachten na afloop van een campagne tegen irreguliere tegenstanders zich weer gaan voorbereiden op de strijd tegen een leger van een ander land. Dit gaat typisch vergezeld met de conclusie dat irreguliere conflicten maar zoveel mogelijk moeten worden vermeden. Het bekendste voorbeeld hiervan is wellicht de manier waarop de Verenigde Staten de ervaring in Vietnam verwerkten.¹⁴



FOTO NARA

Na het dramatische verloop van de oorlog in Vietnam wilde de VS voorkomen dat de krijgsmacht ooit weer bij een dergelijk irregulier conflict betrokken zou raken. Het gevolg hiervan was dat de geleerde lessen al vergeten waren voordat ze waren verwerkt

- 12 Zie M. Kitzen, 'Westerse Militaire Cultuur en Counter-Insurgency, Een tegenstrijdige realiteit', *Militaire Spectator* 177 (2008) (3) 123-134.
- 13 M. Kitzen, *Oorlog onder de Mensen*, 325-326.
- 14 Zie onder andere Hew Strachan, *The Direction of War, Contemporary Strategy in Historical Perspective* (New York, Cambridge University Press, 2013) 198; David H. Ucko, *The New Counterinsurgency Era, Transforming the U.S. Military for Modern Wars* (Washington: Georgetown University Press, 2009) 25-46; Richard Duncan Downie, *Learning From Conflict, The U.S. Military in Vietnam, El Salvador, and the Drug War* (Westport, Connecticut: Praeger, 1998) 109-122. Over de aanpassingsproblemen van de Amerikaanse strijdkrachten in Vietnam zie bijvoorbeeld Andrew F. Krepinevich Jr., *The Army and Vietnam* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1988) en Brian M. Jenkins, *The Unchangeable War* (Santa Monica: RAND, 1970).



FOTO: BEELDBANK NIMH

Tijdens de Koude Oorlog beschouwde men vredesoperaties als een neventaak, die ten koste ging van het vermogen het groot-schalige gevecht te kunnen voeren. Na de Koude Oorlog hadden de marine en de luchtmacht weinig moeite met het omschakelen naar crisisbeheersingsoperaties, maar de landmacht bleef sceptisch

De Amerikaanse krijgsmacht concludeerde dat in de toekomst voorkomen moest worden dat haar troepen nogmaals bij zo'n soort conflict betrokken zouden raken. Dit werd nog eens bevestigd toen in oktober 1983 bij een aanslag in Beiroet 243 Amerikaanse militairen omkwamen (veelal mariniers die daar als *peacekeepers* opereerden). Op strategisch vlak leidde dat tot de Weinberger-doctrine van 1984 die de belangrijkste les van Vietnam formaliseerde: Amerikaanse soldaten zijn er om met militair geweld de tegenstander te verslaan, niet om op een andere manier de strijd met een vijand onder de bevolking aan te gaan.

Reflex

De reflex om dit soort conflicten zoveel mogelijk te vermijden zorgt ervoor dat de lessen van

irreguliere campagnes vaak al zijn vergeten voordat zulke ervaringen volledig zijn doorgrond en daadwerkelijk begrepen. Dat heeft als gevolg dat westerse strijdkrachten iedere keer het wiel opnieuw moeten uitvinden. Kijk maar naar de Amerikaanse ervaring in Irak, waar inzichten uit Vietnam goed van pas hadden kunnen komen. Je kunt op het gebied van irreguliere oorlogvoering dan ook beter spreken van *lessons unlearned*, dan van *lessons learned*.¹⁵ Hoe zit het dan met de KL en de lessen van stabilisatieoperaties?

De KL en de lessen van stabilisatieoperaties

Voorkeur voor conventioneel optreden

Op het eerste gezicht lijkt ook de Nederlandse landmacht een diepgewortelde voorkeur voor conventioneel optreden te koesteren. Tijdens de

15 M. Kitzen, *Oorlog onder de Mensen*, 326.

Koude Oorlog beschouwde men vredesoperaties bijvoorbeeld als een neventaak die ten koste ging van het vermogen het grootschalig gevecht te kunnen voeren.¹⁶ Zo moest het 44^e pantserinfanteriebataljon na deelname aan de VN-missie in Libanon weer zo snel mogelijk worden klaargestoomd voor de algemene verdedigingstaak.

Er was dan ook geen sprake van het borgen van lessen of het opleiden van eenheden voor nieuwe vredesmissies. En waar de marine en luchtmacht na het einde van de Koude Oorlog weinig moeite hadden met het omschakelen naar crisisbeheersingsoperaties, bestond er bij de landmacht scepsis over de veranderende taakstelling.¹⁷

Veranderende hoofdtaak

Met het verschuiven van de hoofdtaak begin jaren negentig kwam hier wel verandering in, maar toch bleef het grootschalig conflict bepalend voor het denken over inzet en opleiding van landstrijdkrachten. De Algemene Rekenkamer concludeerde in 1995 dat er binnen de landmacht weliswaar een eerst aanzet was gegeven tot het leren van lessen van vredesoperaties – in 1993 begon de sectie Lessons Learned met het verzamelen van relevante ervaringen –, maar dat er nog een lange weg te gaan was.¹⁸ Ook begin jaren 2000 lag de nadruk nog steeds op grootschalig optreden. Zo bestond er bijvoorbeeld nog steeds een groot verschil tussen het opleidings- en trainingsprogramma en de stabilisatie- en *peacekeeping*missies die de kern van de operationele inzet vormden.¹⁹

De lessen van Task Force Uruzgan

De manier waarop de lessen van de TFU verwerkt zijn, vormt de belangrijkste graadmeter voor de huidige stand van zaken. De missie naar Uruzgan was immers de grootste missie van de moderne Nederlandse krijgsmacht, en de landmacht was daarin ook nog eens leidend voor wat betreft de invulling van stabilisatieoperaties door middel van counterinsurgency-optreden en de comprehensive approach. Tijdens de missie zelf bleek dat er binnen de landmacht nog steeds een cultuur bestond die het conventionele gevecht als leidend paradigma ziet. Dit kwam onder meer naar voren in het opwerktraject voor individuele eenheden dat zich, uitgezonderd het

relatief kleine *Provincial Reconstruction Team* (PRT), vooral richtte op gevechtvaardigheden.

Er was nauwelijks aandacht voor typische non-kinetische vaardigheden bedoeld voor het begrijpen en beïnvloeden van de lokale bevolking.²⁰ Zo besteedde de gemiddelde compagnie van de Battle Group in de voorbereiding bijna geen tijd aan niet-militaire taken. Hierdoor ging in het inzetgebied veel kostbare tijd zitten in het onder de knie krijgen van deze taken en het leren doorgronden van de lokale samenleving.

Zelfs op het niveau van de staf TFU, waar leiding moest worden gegeven aan de comprehensive approach, was er niet altijd evenveel aandacht voor de politieke en sociaaleconomische operationelijnen – ondanks de gezamenlijke civiel-militaire eindoefening *Uruzgan Integration*. Er zijn grote verschillen tussen de diverse rotaties en de daadwerkelijk invulling van de missie te velde was vooral een gevolg van het denken en handelen van individuele (onder-)commandanten of stafleden.²¹ Dat leidde ertoe dat sommige TFU-staven de nadruk legden op kinetische operaties tegen de Taliban, terwijl andere juist prioriteit gaven aan het beïnvloeden van de bevolking door middel van een geïntegreerde benadering.

-
- 16 R.M. de Ruiter, 'Defensie Nota 1991: het belang van een visie, De krijgsmacht neemt afscheid van de Koude Oorlog', *Militaire Spectator* 180 (2011) (2) 68-70. Roy de Ruiter werkt momenteel aan de voltooiing van zijn proefschrift *Breuklijn 1989*, waarin onder meer de weerstand van de landmacht tegen vredesoperaties verder wordt geanalyseerd.
- 17 Op zich is dit logisch; voor de Koninklijke Landmacht had deze verandering immers fundamentele gevolgen voor wat betreft de organisatie, opleiding en personeels-samenstelling – het einde van de dienstplicht kwam opeens ook in zicht. De andere krijgsmachtsdelen hadden hier minder last van omdat zij primair opereren met wapensystemen en niet met grote eenheden.
- 18 Tweede Kamer, 24605 (Leren van vredesoperaties), nr. 2.
- 19 M. Kitzen, *Oorlog onder de Mensen*, 341.
- 20 M. Kitzen, S. Rietjens, F. Osinga, 'Soft Power, the Hard Way: Adaptation by the Netherlands' Task Force Uruzgan', 177-178, R.P.M. van Kemenade, 'The Art of COIN, Adapting Air Assault Infantry Companies for Contemporary Counterinsurgency' (Scriptie, Universiteit van Amsterdam, 2012) 63-64.
- 21 Voor een compleet overzicht zie M. Kitzen, *Oorlog onder de Mensen*, 204-317. Overigens was een dergelijk verschil tussen rotaties ook al zichtbaar tijdens de missie in Irak, zie T. Brocades Zaalberg, A. ten Cate, *Missie in Al Muthanna, De Nederlandse krijgsmacht in Irak, 2003-2005* (Boom: Amsterdam, 2010) 297-302. Daarnaast is bijvoorbeeld bij de Britten in Helmand een soortgelijk patroon te onderkennen, zie Theo Farrell, 'Back from the Brink: British Military Adaptation, and the Struggle for Helmand, 2006-2011', *Military Adaptation in Afghanistan*, ed. Farrell, T., Osinga, F., Russell, J.A. (Stanford: Stanford University Press, 2013) 109-113.



Patrouille van Task Force Uruzgan (TFU) in Chora. Sommige TFU-staven legden de nadruk op kinetische operaties tegen de Taliban, terwijl andere juist prioriteit gaven aan een geïntegreerde benadering

FOTO MCD, R. FRIGGE

Gebrek aan institutioneel leren

Deze verschillen werden in de hand gewerkt door een gebrek aan institutioneel leren. Relevante ervaringen en inzichten op het gebied van counterinsurgency en de comprehensive

approach werden voornamelijk informeel gedeeld – tegelijkertijd een kracht en een zwakte van de Nederlandse krijgsmacht – of via bijvoorbeeld dit tijdschrift of vakbladen als *Carré*.²² Hier toont zich ook de dominante cultuur van de KL: daar waar een zeer goed informatiebulletin met observaties over counterinsurgency-operaties in Afghanistan en de daarvoor benodigde aanpassingen niet voorbij de concept-status kwam, was er tegelijkertijd wel heel veel aandacht voor de slag om Chora.²³

Er werd zelfs een uitgebreide *roadshow* opgevoerd, die vooral de gevechtservaring benadrukte maar nauwelijks aandacht besteedde aan de non-kinetische kant van het verhaal.²⁴ En dat terwijl later bleek dat juist het PRT een cruciale rol had vervuld door lokale leiders over te halen om met de Nederlanders tegen de Taliban te vechten. Latere *roadshows* die vooral de comprehensive approach benadrukten kregen binnen de landmacht een stuk minder aandacht en leken vooral bedoeld voor de buitenwereld.²⁵

-
- 22 Zie bijvoorbeeld W. Rietdijk, 'De 'comprehensive approach' in Uruzgan, Schaken op vier borden tegelijk', *Militaire Spectator* 177 (2008) (9); P. Soldaat e.a., 'Observaties rond operaties in Afghanistan (I/II)', *Militaire Spectator* 178 (2009) 5 en 6; P. Mollema, C.J. Matthijssen, 'Uruzgan: op de goede weg, Civiel-militaire samenwerking in een complexe counter-insurgency operatie', *Militaire Spectator* 178 (2009) (7/8); P. van der Sar, 'Kick the enemy where it hurts most, De steun van de lokale bevolking, daar gaat het om', *Carré* 30:1 (2007), R. Coenen, 'Counterinsurgency Operaties, geen succesvol optreden zonder gedegen kennis', *Carré* 30 (2007) (1); J. van Griensven, 'It's All about the Afghan people, Eén jaar 1 (NLD/AUS) Task Force Uruzgan', *Atlantisch Perspectief* 31 (2007) 6.
- 23 P. Soldaat, D.J. Broks, 'Concept Informatiebulletin 08/01, Observaties over Operaties in Afghanistan' (Concept doctrine pamflet, Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën, Amersfoort, 2008).
- 24 Martijn Kitzen, 'Western military culture and counterinsurgency: An ambiguous reality', *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies* 39(2011) (2) 19.
- 25 Zo hielden toenmalig kolonel C.J. Matthijssen en *civilian representative* P. Mollema in maart 2009 bijvoorbeeld een serie presentaties binnen en buiten Nederland. Zij deden onder meer de Universiteit van Amsterdam aan en spraken ook bij *US Central Command* in Tampa, in Washington en Ottawa.

Nieuwe doctrine

Ook de nieuwe *Militaire Doctrine voor het Landoptreden* van 2009 besteedde slechts summier aandacht aan de comprehensive approach en counterinsurgency. Daartegenover stelde zij wel expliciet dat de 'uitmuntende beheersing van de reguliere *skills and drills*' op de eerste plaats kwam.²⁶ Op zich is daar niks mis mee; de doctrine roept ook op tot inlevingsvermogen van militairen voor operaties onder de bevolking. Bovendien legt zij uit dat de opbouw van capaciteit voor het grootschalig regulier conflict veel tijd kost en dat de conceptuele en fysieke component van de landmacht op dit gebied daarom behouden moeten blijven.²⁷

Maar ook hier geldt dat dit vooral leidt tot een nadruk op het conventionele gevecht en dat er nauwelijks aandacht is voor non-kinetische taken of de praktijk van de geïntegreerde benadering. Met andere woorden, het lerend vermogen van de landmacht is nogal eenzijdig gericht op gevechtsoperaties en dat gaat ten koste van de lessen op het gebied van stabilisatieoptreden.

Vooruitgang

Toch was er tegen het einde van de Uruzgan-missie wel degelijk sprake van vooruitgang op dit gebied. De in juli 2010 gepubliceerde nota *Van Eredivisie naar Europees Voetbal* kijkt naar het functioneren van Nederlandse ((onder)officieren in internationale staven die opereren in een *joint, combined* en *interagency* omgeving.²⁸ Op basis van de recente ervaringen in Afghanistan komt deze studie met concrete aanbevelingen die moeten bijdragen aan een betere integratie met civiele componenten en meer kennis over counterinsurgency.

De landmacht zelf vroeg de voormalige TFU-commandanten om hun belangrijkste lessen voor toekomstige operaties op schrift te stellen. Tegelijkertijd begon men binnen de defensiestaf met het analyseren van de talrijke *lessons identified* en *best practices*.²⁹ Hiermee werd een eerste aanzet gegeven tot het leren van lessen op het gebied van de comprehensive approach en inbedding van non-kinetische taken.

En dan was er nog de op last van de regering uitgevoerde *Eindevaluatie Nederlandse bijdrage aan ISAF, 2006-2010*. Dit rapport adviseert permanent aandacht te besteden aan counterinsurgency-(doctrine) en de comprehensive approach institutioneel in te bedden.³⁰ De studie *3D, 'The Next Generation'* kwam met soortgelijke aanbevelingen en liet ook nog eens zien dat het succes van de comprehensive approach vooral te danken was aan informeel leren binnen de landmacht.³¹ Waar leidde dit alles toe?

Het lerend vermogen van de landmacht lijkt op dit moment nogal eenzijdig gericht op gevechtsoperaties

'Elke militair een ervaringsdeskundige'

Zoals gezegd had de KL het leerproces na de missie een voortvarende start gegeven door de ervaringen van de TFU-commandanten te analyseren. Conform het motto 'elke militair ervaringsdeskundige' werden ook de lessen van lagere niveaus verzameld.³² Niet minder dan 21 werkgroepen zouden zich gaan bezighouden met het verwerken van alle lessons identified. Daarnaast was toenmalig plaatsvervangend-commandant landstrijdkrachten, generaal-majoor Mart de Kruif, de man achter de nota *Van Eredivisie naar Europees Voetbal* en zo was ook de aandacht voor de inzichten van deze studie verzekerd.

26 Koninklijke Landmacht, *Land Doctrine Publicatie 1 (LDP-1), Militaire Doctrine voor het Landoptreden* (Amersfoort: Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën, 2009) 86.

27 Ibid., 83.

28 Commandant der Strijdkrachten, *Van Eredivisie naar Europees Voetbal* (Den Haag: Defensiestaf, 2010).

29 M. Kitzen, S. Rietjens, F. Osinga, 'Soft Power, the Hard Way: Adaptation by the Netherlands' Task Force Uruzgan', 183.

30 Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Defensie, *Eindevaluatie Nederlandse bijdrage aan ISAF, 2006-2010* (Den Haag: Rijksoverheid, 2011) 111.

31 Jaïr van der Lijn, *3D 'The Next Generation', Lessons learned from Uruzgan for future operations* (The Hague: Clingendael, 2011) 37, 76. De nadelen hiervan bleken bijvoorbeeld toen in 2009 een marinierscompagnie werd toegevoegd aan de Battle Group. De mariniers waren duidelijk niet op de hoogte van de informeel gedeelde kennis die hun landmachtcollega's wel ter beschikking hadden.

32 Zie bijvoorbeeld *Landmacht*, september 2010, 24-25; *Landmacht*, november 2010, 24-27.

We kunnen dan ook niets anders dan concluderen dat er in deze periode direct na afloop van de Uruzgan-missie sprake is van een beginnende institutionalisering van de geïdentificeerde lessen. Daarmee werd een fundament gelegd voor het daadwerkelijk leren van die lessen. Nu was het zaak door te pakken.

Kans

Het uitkomen van een nieuwe overkoepelende doctrine voor landoptreden in 2014 bood een uitgelezen kans de lessen van Uruzgan te bestendigen door stabilisatieoptreden een solide plek te geven binnen het conceptuele raamwerk van de Koninklijke Landmacht. De nieuwe doctrine deed dit ook door uitgebreid in te gaan op ‘stabiliserende operaties’ en wat meer summier stil te staan bij de comprehensive approach en non-kinetische activiteiten.³³ Als we ook nog eens bedenken dat defensie inmiddels de in 2011 verschenen NAVO *AJP-3.4.4 Counterinsurgency* had overgenomen als specifieke counterinsurgency-doctrine dan lijkt het erop dat in 2014 de recente ervaringen met stabilisatie daadwerkelijk een plek hadden gekregen in het institutionele geheugen van de organisatie.³⁴ Dat lijkt ook nog eens te worden bekrachtigd door de afsluitende woorden van (inmiddels) commandant der landstrijdkrachten De Kruif in het voorwoord van de nieuwe doctrine: ‘Optreden met en tussen mensen: de kracht van de Koninklijke Landmacht’.³⁵

Accent op kinetisch optreden

Er kan pas echt worden gesproken van institutionalisering als dat ook op de werkvloer tot zichtbare resultaten leidt. Een onderzoek uit 2015 wijst echter uit dat er bij de eenheden van de landmacht weinig te merken was van deze

nieuwe ontwikkelingen op doctrinair gebied.³⁶ Als steekproef werd de stand van zaken bij het 12e infanteriebataljon luchtmobiel uitvoerig onderzocht – nota bene de eenheid die een voortrekkersrol had vervuld bij het implementeren van counterinsurgency-principes en geïntegreerd optreden in Uruzgan. Vanuit de staf van de landmacht werd er nadruk gelegd op het grootschalig gevecht en ook binnen het bataljon was er slechts beperkt aandacht voor stabilisatieoperaties. Sub-eenheden oefenden weliswaar op eigen initiatief weleens dergelijke scenario’s, maar daarbij lag het accent op kinetisch optreden tegen irreguliere vijanden. Bescherming van de burgerbevolking en non-kinetische taken kwamen niet aan bod.

Bij de ervaren officieren was de kennis over counterinsurgency-operaties grotendeels verdwenen. Sterker nog, doordat ze niet bekend waren met relevante doctrines en zich vooral op de kinetische kant van het optreden waren gaan richten, hadden ze een nogal verwrongen beeld ontwikkeld van counterinsurgency-optreden. In dit beeld ligt de oplossing primair in militair geweld en dat strookt totaal niet met de geïntegreerde benadering.

Informele kennisdeling

Opvallend genoeg bleken jongere officieren zonder ervaring in Uruzgan een beter begrip te hebben van counterinsurgency als gevolg van de aandacht die daaraan werd besteed in hun initiële opleiding. Ook bracht deze studie weer aan het licht dat er binnen de landmacht een sterke cultuur van informele kennisdeling bestaat. Bij de onderzochte eenheid werd dit proces echter bemoeilijkt door de hoge werkdruk. Dat vormde een serieuze barrière om eens collectief te reflecteren op eigen ervaringen in relatie tot de actuele (doctrinaire) kennis. Nog veel ernstiger is de constatering dat zowel op de werkvloer als vanuit de leiding weer de nadruk was komen te liggen op het conventionele gevecht en dat er nauwelijks meer aandacht was voor stabilisatieoptreden. Het lijkt dan ook onmogelijk te spreken van lessons learned.

De afgelopen jaren is hier niet veel verandering ingekomen. Integendeel. De terugkeer van

33 Koninklijke Landmacht, *Doctrinepublicatie 3.2 Landoperaties* (Amersfoort: Land Warfare Centre, 2014) 3-18-3-19, 4-7-4-8, 7-8-7-12, 7-36-7-42.

34 Op het overnemen van NAVO-doctrine als nationale doctrine is overigens best wat af te dingen. Ondanks dat Nederland leidend was in de totstandkoming van *AJP-3.4.4*, was het toch vooral een consensus-document, dat schril afstak tegen bijvoorbeeld de Amerikaanse *FM3-24 Counterinsurgency* of de Britse *JDP 3-40 Security and stabilisation, the military contribution*. Dat geldt ook voor de verbeterde versie die in 2016 verscheen.

35 Koninklijke Landmacht, *Doctrinepublicatie 3.2 Landoperaties*, v.

36 De volgende alinea is grotendeels gebaseerd op Sjoerd de Winter, ‘The Army after Afghanistan’ (Scriptie, Nederlandse Defensie Academie, 2015) 47-51.



De terugkeer van Rusland als reële dreiging heeft geleid toe nog meer nadruk op conventioneel optreden. Maar de daadwerkelijke inzet vindt vooral plaats in landen als Mali, Irak en Afghanistan

FOTO MCD, E. KLIJN

Rusland als reële dreiging heeft ertoe geleid dat de nadruk op conventioneel optreden nog meer is toegenomen. Zo riep De Kruif op tot verhoging van de slagkracht.³⁷ Een andere topofficier stelde dat ‘we in het verleden door alle bezuinigingen gevechtscapaciteit kwijt zijn geraakt’ en dat dat wel moest leiden tot de omslag ‘waar we nu mee bezig zijn: terug naar grootschalige gevechtsoperaties. Als je niet kunt vechten dan word je van de kaart geveegd’.³⁸

Paradox

Binnen de landmacht bestaat er op dit moment geen twijfel dat het accent van de organisatie ligt op gevechtsoperaties.³⁹ Tegelijkertijd betreft de daadwerkelijke inzet vooral stabilisatiemissies in Mali, Irak en Afghanistan. Inderdaad, operaties waar de lessen van Uruzgan goed van pas zouden komen. Deze paradox doet de vraag rijzen hoe legitiem de huidige focus op het grootschalige conflict is.

We zullen later op deze vraag terugkomen, als we het gebrek aan lerend vermogen op het gebied van stabilisatie bespreken in relatie tot de door de politiek gecreëerde strategische vaagheid. Maar daarvoor is het eerst van belang te onderzoeken of dit gebrek aan lerend vermogen ook zichtbaar is in het oefen- en trainingsprogramma van de landmacht.

Het oefen- en trainingsprogramma: ‘train as you wish to fight’

‘De algemene publieke interesse voor defensiebeleid, of buitenlandbeleid, is zeer beperkt. (...) De Oekraïne-crisis, terroristische aanslagen en

37 Zie bijvoorbeeld *Landmacht*, mei 2015, 1.

38 Respondent 6.

39 Dit wordt algemeen bevestigd door landmachtpersoneel (zie ook respondent 6) en is soms ook letterlijk op *social media* terug te vinden.



De oefening *Bison Drawsko* in Polen (februari 2017) weerspiegelt de focus op het grootschalige conflict

bovenal, de vluchtelingen crisis hebben gezorgd voor een verandering van deze perceptie. Een groot deel van het publiek en het grootste deel van de media begrijpen dat een sterke defensie nodig is'.⁴⁰ Dalende budgetten zijn dus niet langer de grootste uitdaging voor de KL.

Een van de belangrijkste vragen die nu speelt is voor welke crises de landmacht zich voor moet bereiden, en hoe. Het oefen- en trainingsprogramma wordt ingericht volgens het adagium 'train as you fight', dat zijn oorsprong vindt in de VS.⁴¹ Met dit *Leitmotif* probeert de landmacht haar militairen zo realistisch mogelijk voor te bereiden door het verschil tussen oefening en werkelijkheid zo klein mogelijk te houden. Er wordt dus getraind voor in de toekomst voorziene missies. Vanuit de gedachte dat mensen en middelen beperkt beschikbaar zijn is dit een zeer logische – en juiste – aanpak.

40 T. Van Loon, 'Netherlands', *Strategic autonomy and the defence of Europe. On the road to a European army?*, eds. H.P. Bartels, A.M. Kellner, U. Optenhögel (Bonn: German National Library, 2017) 309.

41 S. Rietjens, P.C. van Fenema, P. Essens, 'Train as you fight revisited: preparing for a comprehensive approach', *Prism* 4 (2) 17-30.



FOTO PHOENIX OOCL

Eenzijdige focus

Er schuilt echter ook een gevaar in deze benadering, en dat is een (te) eenzijdige focus in het opleidings- en trainingsspectrum. Op het moment van schrijven is namelijk een heel groot deel van het programma gericht op het zogeheten ‘donkergroene’ optreden; het conventionele gevecht. Er is in de huidige opzet dan ook heel weinig ruimte voor het trainen van andere, non-kinetische skills.

De oefening Bison Drawsko (februari 2017) is een goed voorbeeld van deze focus op het

grootschalige conflict. Tijdens de oefening stond ‘voor het eerst in een lange tijd het trainen van gevechtsoperaties van deze schaal en grootte centraal’.⁴² Volgens een van de geïnterviewde topofficieren bestond 98 procent van de oefening uit het trainen van het grootschalige conflict en slechts 2 procent uit het oefenen van ‘softere’, non-kinetische skills.⁴³

Deze 2 procent van de oefening, die er op gericht was om contact te leggen met lokale bevolking, werd uitgevoerd door (reserve-)militairen van 1 Civiel-Militair Interactie Commando (1CMiCo). Die activiteiten werden los van de gevechtsactiviteiten uitgevoerd; het contact leggen met de lokale bevolking en andere aanwezige partijen in het inzetgebied werd gezien als een secundaire taak, die bovendien slechts een ondersteunende functie had.

Het feit dat de civiel-militaire interactie is belegd bij een eenheid die grotendeels uit reserve-militairen bestaat lijkt overigens ook al niet positief bij te dragen aan het belang dat men aan deze activiteiten hecht, iets wat Rupert Smith in 2005 ook al concludeerde.⁴⁴ Het binnen de landmacht levende idee dat het trainen van dergelijke verbindende activiteiten slechts van beperkte waarde is, wordt alleen nog maar verder benadrukt door de gedachte dat ‘we samenwerken met andere partijen nu [na alle recente stabilisatieoperaties] wel kunnen’.⁴⁵

Terechte aanname?

Maar is de aanname dat de landmacht het samenwerken met andere partijen onder de knie heeft wel terecht? Als dit daadwerkelijk het geval is, dan is het op zich verklaarbaar dat hier geen tot weinig aandacht voor is in het huidige oefen- en trainingsschema. Het zou immers zonde zijn onnodig schaarse middelen voor dit doel in te zetten. Op dit moment gaat men er in het opleidings- en trainingsprogramma impliciet van uit dat dat de processen en resultaten van de

42 Interview met brigade-generaal Jan Swillens, *NOS-journaal*, 12 januari 2017.

43 Respondent 1.

44 R. Smith, *The Utility of Force, The art of war in the modern world* (London: Penguin, 2005) 387.

45 Respondent 2.

in Afghanistan toegepaste comprehensive approach succesvolle samenwerking bij toekomstige missies borgen. Hiervoor hebben wij echter al laten zien dat de lessen van Afghanistan onvoldoende geleerd lijken te zijn. Belangrijker nog, ook binnen de landmacht bestaat er twijfel over de effectiviteit van de in Afghanistan toegepaste benadering: was het uiteindelijke gebrek aan succes in Uruzgan misschien niet juist een gevolg van het feit dat militairen en andere partijen maar moeilijk tot elkaar kunnen komen?⁴⁶

Een van de geïnterviewde topmilitairen wees er bovendien op dat het werken met meetbare effecten de comprehensive approach voor alle betrokken actoren, inclusief de landmacht, moeilijk toepasbaar maakt.⁴⁷ Het lijkt er dus op dat de aanname dat samenwerking met andere partijen nu wel beheerst wordt, niet geheel terecht is.



FOTO 1 (GE-NL) CORPUS

Common Effort is momenteel de enige gezamenlijke oefening waarmee interactie met civiele actoren wordt beoefend. Om de landmacht voor te bereiden op een daadwerkelijke gezamenlijke inzet is dit te beperkt

46 Ibid.

47 Respondent 5.

48 C.J. Matthijssen, 'Van 3D naar geïntegreerde benadering, Een beeld van de ontwikkelingen sinds Uruzgan', *Militaire Spectator* 183 (5) 229.

49 Ibid., 236.

50 P. Essens, F.H. Thönissen (2015), 'Common Effort 2.0 - A new approach to civil-military interaction exercises: Evaluation of CE-2015' (TNO report, TNO 2015).

Bereidheid tot samenwerken

Door de acceptatie van de *Leidraad Geïntegreerde Benadering* zullen toekomstige Nederlandse bijdragen aan missies altijd op een geïntegreerde wijze, het liefst volgens een *whole of society* benadering, worden ingevuld. In deze aanpak is samenwerking, of toch op zijn minst afstemming, met andere (overheids)partijen leidend. Er zal in toekomstige operaties met andere partijen moeten worden samengewerkt en dit zal dus voldoende moeten worden beoefend. Niet alleen om de nodige skills te trainen, maar ook opdat men het belang ervan (weer) gaat inzien. Of zoals toenmalig kolonel Kees Matthijssen in dit tijdschrift stelde: 'het effectief toepassen van de geïntegreerde benadering vergt niet alleen methodisch samenwerken, maar ook een *mindset* waarbij er vergaande bereidheid is tot samenwerken'.⁴⁸

Willen landmachtmilitairen in nieuwe missies effectief kunnen samenwerken dan is het dus zaak om dit samen met andere actoren te beoefenen nog vóórdat er daadwerkelijk samengewerkt moet worden. In een geïntegreerde benadering gaat het uiteindelijk niet om het proces, maar om het gezamenlijk bereiken van een door hogerhand opgelegd doel. Zonder oefening is het lastig elkaars taal te spreken en dan lopen organisatiedoelen en werkwijzen al snel (te) ver uiteen. Zo zijn '...gezamenlijke en tijdige voorbereiding een belangrijke voorwaarde om in de uitvoering succesvol te kunnen zijn. Functionarissen moeten elkaar niet alleen leren kennen, maar moeten ook kennismaken van elkaars opvattingen en visie over de missie'.⁴⁹

Oefening Common Effort

Nu is het zo dat het oefen- en trainingsprogramma van de landmacht wel degelijk voorziet in een dergelijke gelegenheid. Vanuit de gedachte dat coördinatie, communicatie en samenwerking oefening nodig heeft, is *1 German Netherlands Corps* (1GNC) in 2011 begonnen met de oefening *Common Effort*.⁵⁰ Onder het motto 'we believe cooperation should start before we meet abroad in a crisis' wordt er ieder jaar gezamenlijk geoefend door militairen, diplomaten, internationale organisaties (io's) en niet-gouvernementele organisaties (ngo's).



FOTO MCD, G. VAN ES

Training aan Koerdische Peshmerga door een gecombineerde eenheid van landmacht, luchtmacht, marine en marechaussee. De kans dat Nederland weer zal bijdragen aan een vredes- of stabilisatiemissie, zoals in Afghanistan, Irak of Mali, is zeer groot. De huidige nadruk op het grootschalige gevecht is daarom eenzijdig

Doel van de oefening is elkaar te leren kennen en gezamenlijke werkprocessen te verbeteren voordat er eventueel daadwerkelijk samengewerkt moet gaan worden in een crisissituatie. 'Dat maakte dat deze oefening anders was dan andere. Organisaties zijn niet gevraagd aan te haken bij een reeds voorzien oefenscenario, maar in overleg met belangstellende organisaties is gekeken welke doelstellingen ieder zou willen behalen om van daaruit gezamenlijk de oefening te ontwikkelen'.⁵¹

Door de jaren heen is de oefening geëvalueerd en doorontwikkeld. Op basis van de belangrijkste feedback van deelnemers is de oefening inmiddels gebaseerd op vier principes; *kort* (de oefening duurt een werkweek), *rijk* (in interactie

en discussie), *relevant* (er worden geen artificiële scenario's gebruikt) en *inclusief* (grote diversiteit aan verschillende organisaties).⁵²

Overvraagde eenheden

Ondanks deze principes zijn er echter jaarlijks dezelfde uitdagingen voor deelname aan de oefening; van de militaire kant is het met name 1GNC dat deelneemt – andere eenheden zijn te druk en overvraagd – en civiele deelnemers zijn lastig vrij te maken van hun dagelijkse werkzaamheden. Dat is dan ook de reden dat civiele

51 C.J. Matthijssen, 'Van 3D naar geïntegreerde benadering, Een beeld van de ontwikkelingen sinds Uruzgan', 238

52 Essens, P.J.M. & F.H. Thönissen (2016), 'Common Effort 2016: Setup and Evaluation', (TNO report, TNO 2016).

actoren niet altijd klaar staan om deel te nemen aan oefenactiviteiten'.⁵³

De oefening Common Effort is daarmee op zich een heel aardige manier om samenwerking tussen partijen te oefenen, maar ze is te beperkt van opzet om de landmacht voor te bereiden op samenwerking in toekomstige missies. Daarvoor zal er vaker en ook op een lager niveau geoefend moeten worden, zoals bijvoorbeeld gebeurde tijdens de gezamenlijke civiel-militaire oefening Uruzgan Integration.⁵⁴

We kunnen dus stellen dat er in het huidige oefening- en trainingsschema eigenlijk maar beperkt aandacht is voor de geïntegreerde benadering en het trainen van non-kinetische activiteiten ten faveure van het oefenen van het conventionele gevecht. Is deze eenzijdige focus terecht? Gezien de ontwikkelingen op het wereldtoneel is het in ieder geval te verklaren. De spierballentaal van Rusland heeft gezorgd voor een paradigmaverandering, waarbij de landmacht zich met name op Artikel 5 operaties is gaan richten.⁵⁵

Onbalans

Het zou ronduit naïef zijn om in de huidige tijd geen aandacht aan deze manier van militair optreden te besteden. Na afwezigheid van een aantal jaren heeft de landmacht weer tanks tot haar beschikking. Het is natuurlijk niet meer dan logisch dat het grootschalig gemechaniseerd optreden weer beoefend wordt, maar men moet

zich wel blijven afvragen hoe groot de kans op Nederlandse betrokkenheid in een dergelijk conflict daadwerkelijk is. Is de kans dat Nederland (weer) bij gaat dragen aan een vredes- of stabilisatiemissie, zoals nu in Afghanistan, Irak of Mali, niet vele malen groter? Er schuilt dan ook een groot gevaar in de huidige eenzijdige focus. Kortom, het door ons geobserveerde gebrek aan lerend vermogen werkt ook door in het oefen- en trainingsprogramma van de landmacht.

Op dit moment slaat de balans in het oefen- en trainingsprogramma door naar het conventioneel optreden. Oud-officieren met ervaring uit de Koude Oorlog worden ingehuurd om hun tactische en technische kennis over te dragen aan de jonge generatie. Omdat vechten de *core business* blijft, is het zaak de nog bestaande kennis over te dragen nu het nog kan. Volgens een van de respondenten is dergelijke ervaring met het grootschalig conflict nog een jaar of acht beschikbaar binnen de organisatie en moet daar dus nu de nadruk op komen te liggen (op advies van de ingehuurde oud-officieren). Als de kennis over het grootschalig conflict weer op peil is, kan de rest weer opgepakt worden.⁵⁶

Kennis uit recente missies wordt verdrongen

Net als militair-historicus Van den Akerboom dat eerder in dit blad deed, stellen wij eveneens vraagtekens bij het grote belang dat sommigen aan kennis van de Koude Oorlog lijken te hechten.⁵⁷ Kennis uit recente missies, waarin militairen daadwerkelijk hebben gevochten en via non-kinetische maatregelen invloed op de lokale bevolking hebben uitgeoefend, lijkt te worden verdrongen door de urgentie die wordt toegekend aan kennis over conventionele gevechten.

Hoewel wij de kennisopbouw over deze laatste vorm van optreden ondersteunen willen wij hier waarschuwen dat de kennis over de meer mensgerichte aanpak op deze manier verloren gaat. Een toekomstige bijdrage aan nieuwe stabilisatiemissies is in de huidige instabiele wereld zo goed als zeker. Bovendien vraagt ook hybride oorlogvoering om een geïntegreerde benadering en non-kinetische skills.⁵⁸

53 C.J. Matthijssen, 'Van 3D naar geïntegreerde benadering, Een beeld van de ontwikkelingen sinds Uruzgan', 239.

54 Zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2009/12/02/nieuwe-staf-task-force-uruzgan-bereidt-zich-voor>. Het is dan uiteraard wel zaak dat de lessen van Uruzgan worden meegenomen. Ondanks deze integratie oefening biedt Uruzgan namelijk voldoende voorbeelden van moeizame civiel-militaire samenwerking.

55 Respondent 5.

56 Respondent 6.

57 R. van den Akerboom, 'Oude ijzervreters terug om jonge garde te leren vechten?', *Militaire Spectator* 186 (2017) (9) 412. Hoewel in de discussie zowel voor- als tegenstanders steeds wijzen op het belang van kennis uit de Koude Oorlog, verdient dit beeld hier wel enige nuancering. In feite gaat het om kennis over alle relevante tactieken en technieken die in conventionele gevechten worden toegepast. De nadruk op de Koude Oorlog in de beeldvorming zorgt er echter voor dat deze periode een prominente rol vervult in het discours.

58 M. Kitzen, *Oorlog onder de Mensen*, 326-327, 336-337.



FOTO MCD. V. KUYPERS

Wat wil de politiek? Kiest zij ervoor de krijgsmacht vooral in te zetten bij stabilisatiemissies?

De eenzijdigheid in het huidige oefen- en trainingsprogramma zorgt voor een steeds verder groeiende kloof met de daadwerkelijke inzet. Het lijkt erop dat het adagium 'train as you fight' op het moment verworden is tot 'train as you wish to fight'.

Analyse en conclusie

Tot dusver hebben we gezien dat de landmacht een gebrekkig lerend vermogen heeft op het gebied van stabilisatieoperaties en dat dit ook doorwerkt in het oefen- en trainingsprogramma.

Sterker nog, er is sinds het einde van de TFU-missie steeds meer nadruk komen te liggen op conventioneel optreden, waarbij zelfs wordt teruggegrepen op kennis en ervaring uit de Koude Oorlog. Dat contrasteert met het zwaartepunt van de daadwerkelijke inzet in Afghanistan, Irak en Mali, terwijl ook in de toekomst bijdragen aan nieuwe stabilisatiemissies meer dan waarschijnlijk zijn. Het zou dan ook logisch zijn indien de landmacht veel waarde hechtte aan het leren van recente lessen en het verwerken hiervan in het oefen- en trainingsprogramma.

Oorzaken gebrek aan lerend vermogen

Wat is nu de oorzaak van dit gebrek aan lerend vermogen? Hoewel het moeilijk is een precieze oorzaak aan te wijzen is het een feit dat de landmacht geen uitzondering vormt op andere westerse legers en een cultuur heeft die conventioneel optreden centraal stelt. Dat hoeft ook helemaal niet problematisch te zijn, als militairen zich maar snel genoeg kunnen aanpassen aan andere taken, zoals stabilisatieoptreden. Of, zoals Matthijssen het treffend verwoordde: 'Als defensie moeten we zorgen dat we onze kerntaken blijvend beheersen, maar ons optreden, ons denken en onze vorming moeten we in de context van de geïntegreerde benadering zien. Louter militaire oplossingen bestaan niet meer.'⁵⁹

Toch ligt op dit moment de nadruk weer zodanig op het conventionele gevecht dat er binnen de landmacht vooral in militaire oplossingen – al dan niet met wortels in de Koude Oorlog – wordt gedacht. Het lijkt dan ook wel alsof de KL sinds het aflopen van de TFU-missie de weg een beetje kwijt is en tracht terug te keren naar datgene wat men kent.⁶⁰

Hint

Dit vormt een duidelijke hint naar het gebrek aan strategische visie van hogerhand; blijkbaar

is het voor de landmacht onduidelijk welke kant de politiek nu op wil. Na Uruzgan heeft de landmacht te maken gekregen met een nieuwe ronde van grootschalige bezuinigingen. Daar waar het juist nodig was te recupereren en te herstellen van de enorme wissel die de missie op de organisatie had getrokken, moest er plotse-ling nog verder worden ingekrompen.

Tegelijkertijd kwamen er nieuwe uitzendingen naar Afghanistan, Irak en Mali en moest er ook aan bondgenootschappelijke verplichtingen worden voldaan. En dat alles zonder dat daarbij door de politiek een duidelijke strategische visie werd gegeven.⁶¹ Door de steeds geringere capaciteit en het wegvallen van conventionele middelen, zoals tankbataljons, ontstond een klimaat waarin de landmacht zich meer en meer ging richten op de instandhouding van het vermogen haar kerntaak te kunnen uitoefenen. Dat wordt verder ondersteund door de in dit artikel besproken constatering dat informeel leren van stabilisatielessen wordt belemmerd door de hoge werkdruk, waardoor eenheden ook nog eens niet in staat zijn om deel te nemen aan oefeningen als Common Effort.

De eenzijdigheid in het huidige oefen- en trainingsprogramma kan als het ware worden beschouwd als een 'afweerreactie' waarmee de landmacht probeert dat wat zij als haar kerntaak ziet in stand te houden voor de toekomst.

Gebrek aan kritische reflectie

Aan de andere kant kan worden gesteld dat de regering met de publicatie van de *Leidraad Geïntegreerde Benadering* toch wel heeft laten doorschemeren stabilisatiemissies en het gezamenlijk optreden met andere actoren centraal te stellen. Bovendien is het de politiek die het accent in daadwerkelijke inzet bepaalt en daarbij bewust kiest de landmacht vooral in te zetten voor stabilisatiemissies. Hier wreekt zich echter het gebrek aan strategievorming: inzet vindt plaats op basis van beleid toegespitst op specifieke operaties zonder dat de onderliggende concepten op een goede manier geëvalueerd zijn.

Met andere woorden: er is niet alleen geen gedegen strategie, maar ook op politiek-

59 C.J. Matthijssen, 'Van 3D naar geïntegreerde benadering, Een beeld van de ontwikkelingen sinds Uruzgan', *Militaire Spectator* 183 (2014) (5) 239.

60 Respondent 2.

61 Zie ook S. Zurhake, 'Geef acht... of negen', *De Krijgsmacht van de toekomst*'.

strategisch niveau worden de lessen van recente ervaringen niet geleerd aangezien er onvoldoende kritische reflectie plaatsvindt over de resultaten en praktische toepassing van de geïntegreerde benadering. Daarnaast moet hier worden opgemerkt dat diezelfde politiek de landmacht ook alle ruimte heeft gegeven zich weer op haar conventionele taken te storten.

De huidige internationale veiligheidsstrategie – die overigens ook een sterk beleidsmatig karakter heeft – stelt de verdediging van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied immers boven bescherming van de internationale rechtsorde.⁶² Ondanks dat het kabinet de geïntegreerde benadering in een recente Kamerbrief als eerste uitgangspunt bij de inzet van militaire middelen benoemt.⁶³ Daarmee draagt de nog steeds voortdurende strategische vaagheid bij aan de instandhouding van een klimaat waarin het lerend vermogen van de KL op een cruciaal terrein ernstig beperkt is.

De kloof overbruggen

Hoe nu verder? Als we kijken naar de krijgsmacht van dit moment en de manier waarop ze wordt ingezet, dan lijkt ze nog het meest te voldoen aan het beeld van de robuuste stabilisatiemacht zoals dat in 2013 door Clingendael werd geschetst.⁶⁴ Overigens moeten we door de jaren van uitholling zelfs vraagtekens zetten bij die robuustheid. Dit staat ver van de veelzijdig inzetbare krijgsmacht die na het *Eindrapport Verkenningen 2010* als beste optie uit de bus kwam en daarna door elkaar opvolgende kabinetten werd omarmd.⁶⁵

Het wordt tijd dat de kloof tussen ambitieniveau en beschikbare middelen wordt overbrugd. Voor wat betreft dat laatste is er voorzichtig positief nieuws: er komt in ieder geval geld bij. Het eerste is een meer heikel punt, dat draait om de fundamentele vraag wat de politiek nu eigenlijk met de Nederlandse krijgsmacht wil. Was 2017 het jaar dat strategie(vorming) weer op de agenda kwam te staan, laat 2018 het jaar worden waarin het kabinet Rutte III daadwerkelijk met een strategische visie komt. De nieuwe nationale veiligheidsstrategie die rekening houdt met zowel binnenlandse als buitenlandse dreigingen

‘Louter militaire oplossingen bestaan niet meer’

lijkt ons een uitstekend uitgangspunt om een einde te maken aan de huidige strategische vaagheid.

Gezamenlijke politiek-militaire dialoog

Dit vraagt per definitie om een geïntegreerde benadering opdat alle middelen van de staat op de juiste wijze kunnen worden ingezet om de strategische doelstellingen van de Nederlandse regering te verwezenlijken. Als onderdeel hiervan zal een gezamenlijke politiek-militaire dialoog een reëel ambitieniveau voor de krijgsmacht moeten vaststellen – het valt te hopen dat dit al terug is te zien in de nieuwe defensienota. Zo'n dialoog heeft baat bij een kritische evaluatie van recente ervaringen met stabilisatiemissies om inzichtelijk te maken wat er wel en niet kan worden bereikt in dergelijke missies.

Er is geen twijfel dat de Nederlandse krijgsmacht in de huidige onstabiele wereld vroeg of laat weer in zo'n scenario zal worden ingezet. En ja, dat betekent dus dat er op militair-uitvoerend niveau meer aandacht voor samenwerking met andere partijen dient te zijn.

Tegelijkertijd vraagt het herstel van de robuustheid ook om beheersing van skills voor het grootschalige conflict. Een duidelijke strategische visie zal niet alleen leiden tot een juiste balans in het oefen- en trainingsprogramma, maar ook tot een klimaat dat het lerend vermogen ten goede komt. Hopelijk gebeurt dit vóór de volgende grote stabilisatiemissie zodat Nederlandse militairen niet opnieuw het wiel hoeven uit vinden, maar kunnen profiteren van lessons learned die zowel informeel als op institutioneel niveau worden gedeeld. ■

62 Tweede Kamer, 33694 (Internationale Veiligheidsstrategie), nr. 1, nr. 9.

63 Tweede Kamer, 33694 (Internationale Veiligheidsstrategie), nr. 11.

64 K. Colijn, M. Drent, C. Homan, J. Rood, D. Zandee, *Clingendael's Visie op de Krijgsmacht van de Toekomst* (Den Haag: Clingendael, 2013).

65 Ministerie van Defensie, *Eindrapport Verkenningen 2010, Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst* (Den Haag, Ministerie van Defensie, 2010) 285.

Koloniale war diaries

Een analyse van drie krijgsverslagen uit de Atjeh-oorlog

De collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) bevat een reeks bijzondere bronnen over de Atjeh-oorlog in Noord-Sumatra (1873-circa 1912). Het betreft de officiële verslagen van de krijgsverrichtingen van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) in die campagne. Tot nu toe is er vooral militair-historisch onderzoek verricht naar deze verslagen, maar over het doel van de verslagen is weinig bekend. Werden ze opgesteld om lessen van te leren? Of waren ze vooral bedoeld om verantwoording af te leggen? En zijn er overeenkomsten met de huidige operationele dagboeken? Kunnen de 'koloniale war diaries' worden beschouwd als voorlopers van het moderne operationele dagboek?

*E.M.F.F. Miedema**

Militair-historisch onderzoek naar de verslagen vond plaats om er feiten uit af te leiden over het verloop van de strijd en daar les over te geven.¹ Met het oog op de tegenwoordige (bredere) belangstelling voor het koloniale tijdperk, en zeker de duistere kanten daarvan, is er hernieuwde aandacht voor deze bronnen.

Naast het primaire gebruik voor de geschiedschrijving is er weinig over de journaals bekend. Werden ze opgesteld om lessen van te leren, zowel op het niveau van de besluitvorming en commandovoering als dat van de uitvoering, wapenfeiten en gebeurtenissen? Of ging het vooral om het afleggen van verantwoording? Hoewel de documenten verschillen van vorm lijken ze een grote gelijkens te hebben met de operationele dagboeken die vandaag de dag bij missies in internationaal of coalitieverband worden opgesteld. Daarin wordt zowel de besluitvorming als het militaire optreden opgetekend. Wellicht kunnen deze 'koloniale war diaries' worden gezien als voorgangers van het moderne operationele dagboek. Om deze veronderstelling te toetsen geeft dit artikel een analyse van drie verslagen uit de Atjeh-oorlog en plaatst ze in hun context.²

* De auteur is masterstudent geschiedenis aan de Universiteit Leiden en verrichtte onderzoek naar koloniale krijgsverslagen uit de Atjeh-oorlog in het kader van een stage bij het NIMH.

1 Een deel van het materiaal is vanuit de collectie van de Hogere Krijgsschool (HKS) uiteindelijk bij het NIMH terecht gekomen.
2 In de collectie van het NIMH bevinden zich ongeveer dertig verslagen van krijgsverrichtingen in Nederlands-Indië uit de 18-de tot begin 20-ste eeuw. Van deze verslagen is het merendeel afkomstig uit de Atjeh-oorlog. Daarnaast bevindt zich bij het NIMH nog eens een dertigtal cassettes met verslagen over de Atjeh- en Lombok-oorlog. Ook het Nationaal Archief heeft enkele tientallen gevechtsverslagen uit Nederlands-Indië in zijn collectie.

BELEGERINGSKAART VAN ATJEH EN ZIJNE VERDEDIGINGSWERKEN.
[VOGELPERSPECTIEF.]



BRON RIJKSMUSEUM

Belegeringskaart van het blokkade-eskader tijdens de Tweede Atjeh-expeditie op de rede van de 'kraton' (het paleis van de sultan), nabij de hoofdstad Kota Radja

De oorlog om Atjeh

Toen de tabaksproductie op Sumatra halverwege de 19-de eeuw steeg, wilden de Nederlanders hun macht in Nederlands-Indië naar Atjeh uitbreiden om zo de productie verder uit te bouwen. Ook was Atjeh het centrum van de Aziatische peperproductie, waar de Nederlanders eveneens graag controle over wilden krijgen.

Mislukte expedities

Om tevens de zeevaart rond de Straat van Malakka veilig te stellen van Atjeese zeerovers, zette de Nederlandse regering haar zinnen op het sultanaat Groot-Atjeh. De regering sloot een deal met Engeland: in ruil voor de Nederlandse bezittingen in Ghana beloofde Londen de andere kant op te kijken bij de inname van Atjeh. Zodoende ging op 31 maart 1873 de eerste

Atjeh-expeditie van start, die het sultanaat bij Nederlands-Indië moest inlijven.³ Gemakkelijk ging dat echter niet. Na diverse mislukte expedities was Atjeh nog steeds niet veroverd.⁴

Na zo'n twintig jaar strijd sloegen de Nederlanders in de jaren negentig van de 19-de eeuw een nieuwe weg in. Als gevolg van het *Verslag omtrent de religieus-politieke toestanden in Atjeh* van de Leidse islamoloog en koloniaal adviseur Christiaan Snouck Hurgronje werd een nieuwe strategie doorgevoerd. Onder het mom van 'chirurgisch geweld' moest het radicale Atjeese verzet worden uitgeroeid.

3 Anton Stolwijk, *Atjeh: het verhaal van de bloedigste strijd uit de Nederlandse koloniale geschiedenis* (Leiden 2016) 35-50.

4 Idem, 51-77; Paul van 't Veer, *De Atjeh-oorlog* (Amsterdam 1969).

De nieuwe strategie was gebaseerd op zowel militaire als civiele acties. De militaire operaties werden zeer gericht uitgevoerd, door een nieuw geconstrueerd korps van voornamelijk inlandse troepen: het Korps Marechaussee te voet. Deze strategie wordt door sommigen beschouwd als de oorsprong van een Nederlandse *counter-insurgency*-aanpak.⁵

Bronnen

Gedurende de verschillende fases van de lange Atjeh-oorlog legden Nederlandse militairen de strijd in documenten of geschriften vast. De eerste van de drie hier behandelde bronnen betreft een journaal van de chef-staf van de Eerste Expeditie uit 1873, kolonel A.W. Egter van Wissekerke. De tweede bron is een verslag, waarschijnlijk van de plaatsvervangend commandant van die expeditie, kolonel E.C. van Daalen.⁶ Dit document is uitgebreider. Het begint op 22 februari 1873 en behelst de gehele expeditie. Het is aangevuld met aantekeningen van kolonel Van Wissekerke.

Voor de derde bron maken we een sprong in de tijd. Na ruim twintig jaar oorlog was Atjeh nog steeds niet ‘gepacificeerd’, maar daarin zou de eigenwijze legerleider J.B. van Heutsz verandering brengen. In 1897 leidde hij de expeditie naar het verder oostwaarts gelegen Segli. De bron is een verslag van die expeditie van de hand van de toenmalige luitenant-kolonel Van Heutsz zelf. Het is mede interessant om te bezien of er in ruim twintig jaar tijd een verandering plaatsvond in de verslaglegging van de koloniale oorlogsvoering.

De Eerste Expeditie

De Eerste Expeditie tegen het sultanaat Atjeh werd destijds niet als zodanig aangeduid. Iedereen ging ervan uit dat er slechts één gevechtsronde nodig zou zijn. Het Verdrag van Sumatra, in 1871 met Groot-Brittannië gesloten, gaf Nederland de vrije hand. Atjeh was het vanzelfsprekend niet eens met dat verdrag. Lokale hoofden zochten steun bij andere mogendheden, zo vernam het Nederlandse bewind in Batavia in februari 1873.

Het gerucht ging dat de sultan de Italianen en Amerikanen om hulp had gevraagd. Hiervan was geen bewijs, maar het was voldoende reden voor gouverneur-generaal James Loudon om actie te ondernemen. Hij stuurde de vicepresident van de Raad van Indië, J.F.N. Nieuwenhuysen, naar Atjeh om opheldering te vragen. Nieuwenhuysen kreeg alvast een getekende oorlogsverklaring mee, voor het geval dat.

De kwestie van de Italiaanse of Amerikaanse inmenging bleef onduidelijk, wat aanleiding was om de oorlogsverklaring aan de sultan te overhandigen. Loudon had met deze uitkomst al rekening gehouden, aangezien hij reeds bezig was met het voorbereiden van een militaire expeditie. Nederland wilde Atjeh zo snel mogelijk innemen. Op 19 maart 1873 vertrok de vloot van Batavia naar Atjeh.⁷

Vorbereidingen

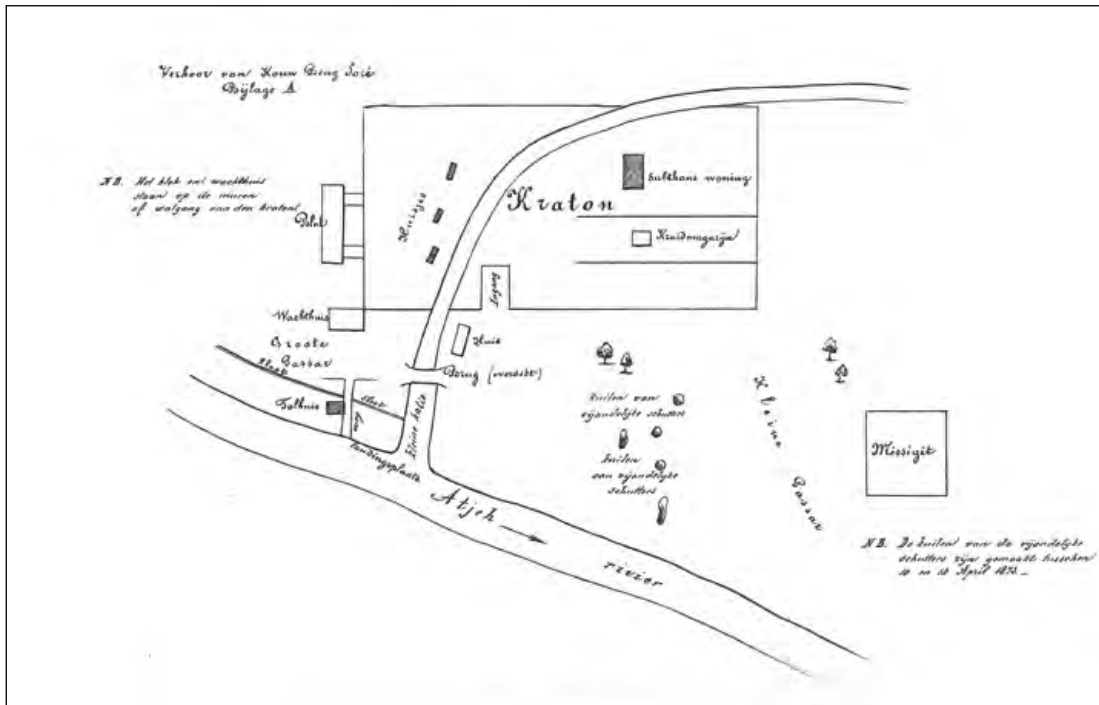
Het journaal van kolonel Egter van Wissekerke over de voorbereidingen begint op 22 februari 1873. Hij noteerde zijn bezigheden dagelijks. Het resultaat was een kort en bondig verslag, waaruit de taken van de chef-staf zijn op te maken. De kolonel had afspraken en voerde brief- en telegramwisselingen met stafleden en ondercommandanten om tactieken door te spreken en de logistieke organisatie op te zetten.

Het meeste contact had hij met de commandant (in de bron ‘opperbevelhebber’ genoemd), generaal-majoor J.H.R. Köhler. Elke afspraak en vergadering die de chef-staf had, werd met Köhler besproken. Verder werd van hem verwacht dat hij op de hoogte was van de

5 Martijn Kitzen, *The Course of Co-option: Co-option of local power-holders as a tool for obtaining control over the population in counterinsurgency campaigns in weblike societies* (Amsterdam 2016) 178-179.

6 Het verslag is niet ondertekend door kolonel Van Daalen, waardoor niet met zekerheid te beweren valt of hij de steller van het document is. Toch is dit logischerwijs wel het geval, aangezien hij het bevel van de Eerste Expeditie overnam nadat generaal-majoor J.H.R. Köhler was gesneuveld op 14 april 1873. Voordat dit gebeurde was hij plaatsvervangend commandant. Waarschijnlijk heeft kolonel Van Daalen het verslag samen met zijn ondercommandanten opgesteld, aangezien het verslag verschillende perspectieven bevat.

7 Van 't Veer, *De Atjeh-oorlog*, 43-52; Azarja Harmanny, ‘*Vertrouwbare berigten*’: *Inlichtingen tijdens de Atjeh-oorlog 1873-1880* (afstudeerscriptie; Leiden 2009) 32.



Schets van de verwachte omtrek van de kraton en 'missigie' (moskee) in Kota Radja uit het journaal van kolonel Egter van Wissekerke

situatie in Atjeh. Regelmatig staat daarom in het journaal genoteerd dat de kolonel na een lange dag van vergaderingen nog met zijn neus in de 'stukken en boeken over Atjeh' duikt.⁸

Zoals gezegd is de bron een bondig verslag met korte zinnen waarin enkel feiten zijn opgenoemd. Vaak nam zo'n opsomming niet meer dan één folio in beslag. Aan het document zijn geen bijlagen toegevoegd, waardoor de inhoud van de vergaderingen en afspraken de lezer wordt onthouden. Het kan zijn dat de voorbereidingen minder belangrijk werden geacht dan de expeditie zelf, vooral ook omdat ze al langer aan de gang waren.

Inzet moderne communicatietechnologieën

Wat ook opvalt is dat meermaals het gebruik van telegram en telegraaf werd besproken. Het was voor het eerst dat inzet van deze moderne communicatietechnologieën werd overwogen. De Nederlandse regering wilde ermee grip houden op de verrichtingen van het KNIL in Atjeh. Toch (of misschien wel juist daardoor)

staat in het journaal te lezen dat 'het meenemen van een veldtelegraaf niet nodig bevonden' werd.⁹

Verlag van de Eerste Expeditie

De tweede bron over de Eerste Expeditie, het verslag van kolonel Van Daalen, geeft een korte samenvatting van de voorbereiding en start vervolgens met het vertrek van de troepen van de rede van Batavia op 19 maart 1873. Gedurende de tocht naar Atjeh heeft het verslag veel weg van een scheepsjournaal: per dag werd genoteerd wat de omstandigheden aan boord van de schepen waren, hoe het stond met de gezondheid van de manschappen en met het weer.

- 8 Journaal van de chef van den staf der expeditie naar Atjeh: inhoudende voorbereidingen voor vertrek van de expeditie 22 februari - 19 maart 1873, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Collectie nr. 440: A.W. en A.J.F. Egter van Wissekerke, inv. nr. 6.
- 9 Journaal van de chef van den staf der expeditie naar Atjeh, NIMH, f. 321.

Op 5 april werd de kust van Atjeh bereikt.¹⁰ Op 6 april ging een bataljon aan wal voor een gewapende verkenning richting de hoofdstad Kota Radja.

Optimistisch aanvalsplan

Na de verkenning werd door de bevelhebber bepaald dat de troepen op 8 april aan wal zouden gaan. Het aanvalsplan was optimistisch: vanuit een tactisch debarkement zou gelijk worden doorgestoten via het verkende pad.¹¹ In eerste instantie leek dit te lukken; de troepen konden de verdedigingslinie van de Atjeeërs gemakkelijk binnendringen. Vanuit hier kon op 10 april de opmars naar het doel van de expeditie plaatsvinden:

‘Het algemeene doel dezer beweging was, te trachten langs wat nu aanvankelijk gebleken was, de te volgen weg te zijn naar ons object (den vijandelijken kraton met mogelijk voor of

omliggende versterkingen) op te rukken, en zich daarvan achtereenvolgens meester te maken’.

Het paleis van de sultan, de *dalam* (door de Nederlanders op zijn Javaans *kraton* genoemd) was dus het hoofddoel. De sultan zou zich overgeven wanneer zijn paleis veroverd zou zijn, was het idee.¹² Zo ver kwam het echter niet. Nog voordat de KNIL-troepen in de buurt van de kraton konden komen, stuitten ze bij de *missigit* (moskee) op verzet van de Atjeeërs. Het lukte hen nog om de *missigit* te bezetten, maar die bezetting hield door de aanhoudende weerstand van de Atjeeërs niet lang stand.

Uiteindelijk gaf Köhler in het heetst van de strijd het bevel om de moskee te verlaten. De reden voor dit bevel werd als volgt in het verslag opgenomen: ‘Naar het schijnt heeft minder vertrouwen in de *barissan*, die hij aanvankelijk voor de bezetting (althans gedeeltelijk) had willen bestemmen, in dit besluit een aandeel gehad.’¹³ De *barissan* waren Indonesische hulpstroepen, die zich vooraan in de ‘tirailleurlinie’ moesten aansluiten en zich mengen in het gevecht.

Op 14 april ging een nieuwe aanval van start. In eerste instantie leek het plan te slagen: het lukte om de *missigit* te bereiken en in te nemen, waarna de expeditiecommandant en enkele hoofd- en stafofficieren de moskee betraden om een overzicht te krijgen van het strijdtoneel. De *missigit* bleek echter geen veilig onderkomen, wat duidelijk werd toen generaal-majoor Köhler dodelijk werd getroffen.

Een getuige meldt in het verslag: ‘Nauwelijks heb ik mij eenige passen van hem verwijderd, ten einde eenige nadere bevelen te geven, of ik hoor achter mij “de Generaal geblesseerd”, meen ik aan de uitdrukking van zijn gelaat al dadelijk te bespeuren, dat zijne wond eene dodelijke moest zijn, iets wat mij door den officier van gezondheid Oosterhoff die intusschen was toegesneld, ook dadelijk werd bevestigd.’¹⁴

Kogelregen

Na de dood van de bevelhebber ontstond verwarring. De Atjeeëse kogelregen bleef aanhou-



FOTO BEELDEBANK NIMH

De ‘*missigit*’ (moskee) in Kota Radja werd in 1880 herbouwd, nadat hij door het KNIL was vernield. Dit is een foto van de *missigit* in het begin van de 20e eeuw, naar ontwerp van een Nederlandse architect

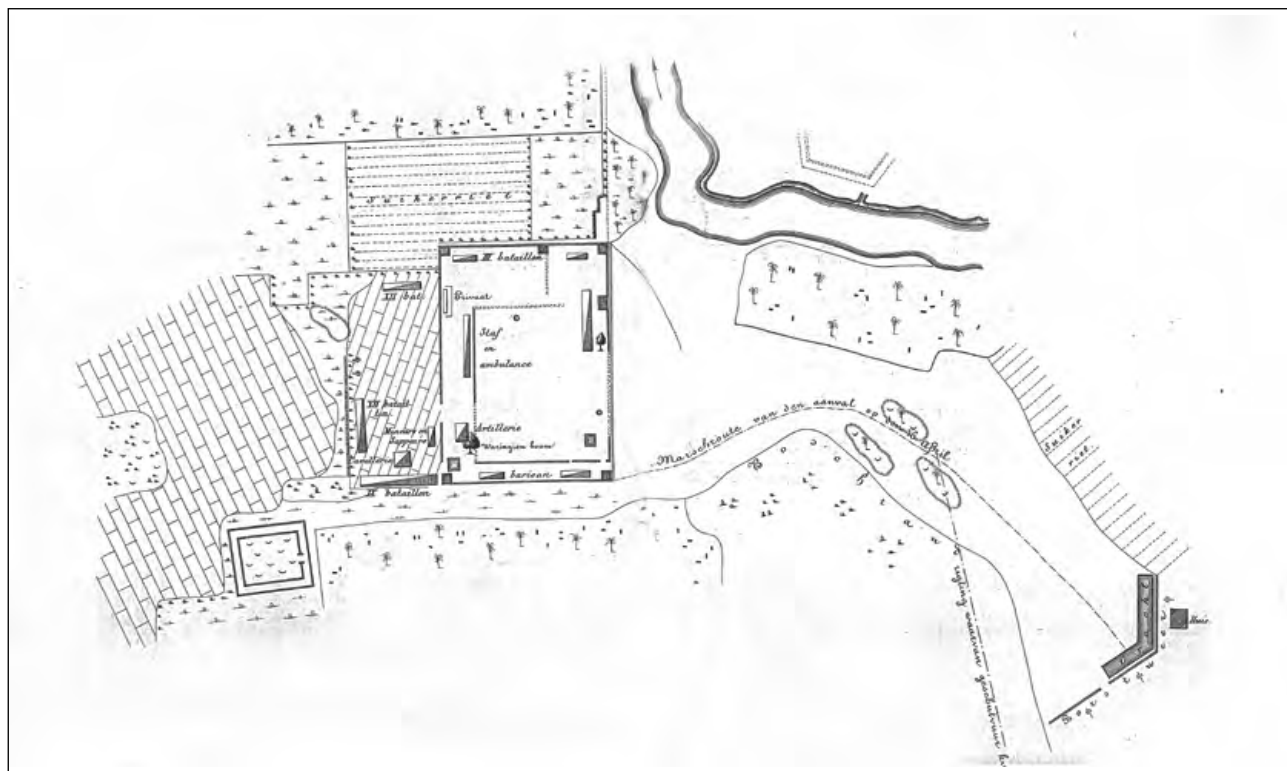
10 Verslag (eerste expeditie naar Atjeh) van de voorbereidingen vanaf 22 februari tot en met de terugkeer in Batavia op 9 mei 1873. Waarschijnlijk is dit verslag afkomstig van de waarnemend commandant der expeditie kolonel Van Daalen. Terzijde: de persoonlijke aantekeningen van de chef van de staf (kolonel A.W. Egter van Wissekerke) bevatten details die in het eigenlijke journaal niet zijn opgenomen, NIMH, Collectie nr. 440: A.W. en A.J.F. Egter van Wissekerke, inv. nr. 7, f. 1r-40l.

11 Verslag van de eerste expeditie door kolonel Van Daalen, NIMH, f. 39r-47r.

12 Harmanny, ‘*Vertrouwbare berigten*’, 33; Verslag van de eerste expeditie door kolonel Van Daalen, NIMH, f. 62l.

13 Verslag van de eerste expeditie door kolonel Van Daalen, NIMH, f. 71r.

14 Verslag van de eerste expeditie door kolonel Van Daalen, NIMH, f. 92l-93r.



Schets van het bivak van het KNIL aan de kust van Atjeh

BRON: JOURNAAL CHEF-STAF EGTER VAN WISSEKERKE

den; de gevechtsleiding was weggevallen. In het verslag stelde een ondercommandant: 'Mijns inziens moet de bestorming der regts voorwaarts gelegen versterking beproefd worden, als eenig middel om tot den kraton (ons doel) te komen, een doel dat wij niet gerechtigd zijn op te geven'.¹⁵ Kolonel Van Daalen stuurde inderdaad aan op een nieuwe aanval. Zowel aan de voor- als aan de achterzijde van de moskee werden twee met kartetsen geladen houwtisers geplaatst en aan de achterzijde werden nog eens vier verdekt opgestelde mortieren.

Bijna alle troepen werden opgetrommeld voor de aanval. Ondanks de versterkingen lukte het echter niet om door te stoten in de richting van de kraton. Nadat de Nederlandse troepen waren vastgelopen, riep Van Daalen zijn korpscommandanten bijeen. De meesten gaven aan geen vertrouwen in een nieuwe aanval te hebben.¹⁶

De Atjeeërs hadden de Nederlandse aanval gestopt. Er was sprake van een grote nederlaag,

hoewel de KNIL-leiding dit zo goed en zo kwaad als het ging probeerde te verhullen:

'Hier tegenover wordt door den chef van den staf aangevoerd, dat na een zoo eervol gevecht, als het heden morgen gevoerde, al is het dan ook ehech, niets mag gedaan worden, wat slechts eenigsints het aanschijn zou hebben eener retraite; dat wij heden door het moeten wegzenden der geblesseerden koelies te min hebben een dientengevolge vivres zouden moeten achterlaten of verbranden'.¹⁷

Teruggekeerd in het bivak op het strand werd tevens besloten de expeditie af te breken.¹⁸

¹⁵ Ibidem, f. 97r.

¹⁶ Ibidem, f. 108l-115r.

¹⁷ Ibidem, f. 115r-116l.

¹⁸ Proces-verbaal van vergadering 17 april 1873 aan boord van het ss Soerabaja met gouvernementscommissaris en (nieuwe) commandant expeditie kolonel E.C. van Daalen over besluit om toestemming te vragen om expeditie te mogen terugtrekken, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Collectie 440: A.W. en A.J.F. Egter van Wissekerke, inv. nr. 7.

Hiervoor werd per telegram toestemming gevraagd aan de gouverneur-generaal in Batavia. Op 24 april kwam het akkoord. Op 29 april vertrok de vloot van Atjeeze wal.

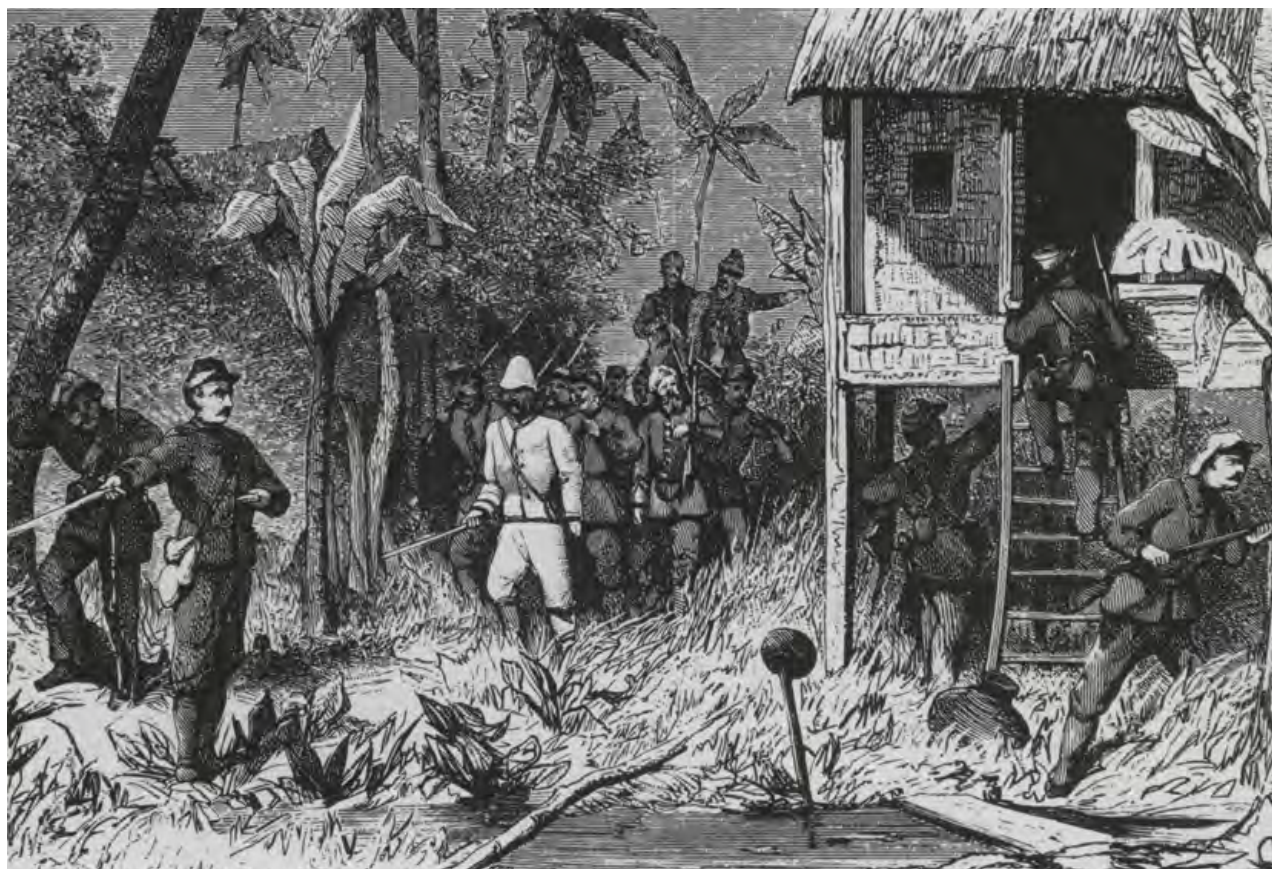
Regenval, hitte, vermoeidheid

Wat valt er uit het verslag van de Eerste Expeditie op te maken? Ten eerste komt naar voren dat de Nederlandse troepen moeite hadden met het dichtbegroeide terrein. Meermaals mislukten pogingen om schetsen te maken, waardoor de positie van het doel, de kraton, en de posities van de vijandelijke troepen, niet met zekerheid waren vast te stellen.

Ook de weersomstandigheden maakten het de Nederlandse troepen lastig. Hevige regenval zorgde voor opschorting van patrouilles of aanvalspogingen. Ook zorgde de hitte er voor dat de Nederlandse troepen snel uitgeput raakten.

Hier maakten de Atjeeërs optimaal gebruik van. Regelmatig vielen zij 's nachts aan, om de vermoeidheid bij de Nederlanders te bevorderen. De Atjeeërs hadden duidelijk het thuisvoordeel en wisten daar goed gebruik van te maken.

Over de vorm van het expeditieverslag kan worden opgemerkt dat het op een dagboek lijkt. Per dag werden de ontwikkelingen opgenomen en werd inzicht gegeven in de militaire besluitvorming en gevechtsleiding. Het verslag is uitgebreid. Er wordt vaak verwezen naar andere verslagen, rapporten, landkaarten en briefwisselingen over specifieke gebeurtenissen. Er wordt in dit geval echter niet aangegeven waar deze documenten zich bevinden, wat het aannemelijk maakt dat alle documenten oorspronkelijk tezamen zijn gebundeld. Dat is bekend van andere journaals. Inmiddels zijn de bijlagen echter geen deel meer van de



BRON: BEELDBANK NIMH

Gravure van een patrouille in actie tijdens de Atjeh-oorlog

collectie en, al dan niet bewaard gebleven, verspreid geraakt.¹⁹

Gebrekkige inlichtingen

Terug in Batavia werd de balans opgemaakt. Alles wat fout kón gaan, leek ook fout te zijn gegaan. Het expeditieleger had niet eens een glimp van het hoofddoel, de kraton, kunnen opvangen; de Atjeese tegenstand was te groot geweest. Na de expeditie werd dan ook een enquête gestart om de oorzaken van de mislukking te achterhalen. Hiervoor werden de hoge officieren bevraagd over hun ervaringen en werd iedereen opgedragen om zijn verslagen en aantekeningen in te leveren.²⁰ De enquête legde de hoofdoorzaak vooral bij de hoge officieren: zij zouden zich niet goed hebben laten inlichten en de Atjeeërs hebben onderschat.

Kolonel Van Daalen stelde dat het falen van de expeditie vooral aan slechte inlichtingen te wijten was. Niemand had echt een idee van de topografische, politieke en militaire situatie in Atjeh.²¹

De Tweede Expeditie

Vanwege het onderkende probleem van gebrekkige inlichtingen werd er meer tijd gestoken in de voorbereiding van de Tweede Expeditie. Nog meer vertraagd door zware regenval en cholera-uitbraken aan boord van de Nederlandse schepen zetten de eerste KNIL-militairen pas op 14 december 1873 weer voet op Atjeese bodem.

Het KNIL stond met een bijna 13.000 man sterke troepenmacht (voor het overgrote deel buitenlandse huursoldaten) aan de startlijn. Het expeditieleger stond onder leiding van luitenant-generaal Jan van Swieten. Ter vergelijking: voor de Eerste Expeditie waren 3.000 manschappen opgetrommeld. Alle wapens, artillerie en schepen die in de toenmalige Archipel ingezet konden worden, werden uitgezonden.²²

Veroveren van de kraton

Het doel was wederom het veroveren van de kraton in Kota Radja. Ditmaal waren de officieren beter geïnformeerd. Maar wat de Nederlan-

ders niet wisten, was dat de kraton niet het feitelijke centrum van de macht was. Hoewel het wel de plek was waar de sultan zijn macht uitoefende, was de rest van het land verdeeld in *mukims* (islam parochies), waar *ulèëbalangs* (lokale vorsten) de scepter zwaaiden. De invloed van de sultan hield niet veel meer in dan moreel gezag.²³

De regeringszetel was dan ook niet het gehoopte machtscentrum dat Nederland controle zou geven over heel Atjeh. Na een zware strijd met grote verliezen aan beide kanten lukte het de Nederlanders ditmaal wel om de kraton te veroveren. Dit nieuws werd jubelend ontvangen: 'De kraton is ons!', telegrafeerde een opgeluchte Van Swieten naar Batavia en Den Haag.²⁴

Koude kermis

Degenen die dachten Atjeh nu overwonnen te hebben, kwamen echter van een koude kermis thuis. Verblind door overwinningsvreugde vertrok expeditieleider Van Swieten naar Nederland, zijn opvolger generaal J.L.J.H. Pel met een kleine bezettingsmacht in een benarde situatie achterlatend. De Atjeeërs bleven het KNIL voortdurend met verrassingsaanvallen bestoken. Samen met de om zich heen grijpende cholera was de situatie nagenoeg onhoudbaar.²⁵ Controle hadden de Nederlanders niet.

Pas in 1877 kwam hier verandering in met een nieuw offensief door Pels opvolger, generaal Karel van der Heijden. In de jaren die volgden breidde het Nederlands-Indische Leger langzaam maar zeker het veroverde gebied uit. Dit gebeurde met harde hand: kampongs werden in brand gestoken, rijstvelden vernield en naar schatting

19 In de collectie van het NIMH bevinden zich verslagen die wel volledig zijn en waar de bijlagen nog bijgevoegd zijn, waaronder het 'Verslag der Lomboksche expeditie'.

20 Rapport der Commissie, benoemd bij besluit van den gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië van den 18en mei 1873 nr. 1, tot het instellen van een omstandig onderzoek met opzigt tot het geheele beloop der, krachtens het besluit van de 14den maart 1873 nr. 1a v. geheim, ondernomen expeditie tegen het rijk van Atjeh, van de uitrusting af tot de wederinscheping der troepen (Batavia 1874), Haags Gemeentearchief, Collectie 0523-01: Familiearchief Verspyck, inv. nr. 60.

21 Harmanny, 'Vertrouwbare berigten', 41-44.

22 Van 't Veer, De Atjeh-oorlog, 93.

23 Ibidem, 96-97.

24 Ibidem, 99.

25 Harmanny, 'Vertrouwbare berigten', 47-48.



Van Heutsz (midden op de foto) en zijn stafofficieren (staande achter hem) in Atjeh, 1901

FOTO BEELDBANK NIMH

30.000 Atjeeërs gedood.²⁶ Zo duurde de oorlog voort.

De Segli-expeditie

Een verklaring voor het plaatsvinden van de expeditie naar de ten oosten van Kota Radja gelegen stad Segli vinden we in het verslag van de expeditie zelf. Op 31 augustus 1885 was een Chinees vaartuig voor de kust van Segli aangevallen door zeerovers. De opvarenden werden gedood en een flinke buit werd meegenomen. Uit nader onderzoek bleek dat de bevolking en het hoofd van de lokale mukim, Toekoe Bintara Pinang, hadden deelgenomen aan de roof.

In Segli bevond zich een Nederlandse havenpost. De civiel en militair gouverneur van Atjeh, op dat moment generaal-majoor Henry Demmeni, droeg de gezaghebber van Segli op om Toekoe Bintara Pinang aan te houden. Dit gebeurde in 1886, maar Pinang wist al snel te ontsnappen. Hij riep de heilige oorlog uit, waar de meeste lokale vorsten in megingen.

Doorn in het oog

Jarenlang bleef Segli de Nederlanders een doorn in het oog. Het verslag brengt het besluit om een expeditie te sturen zo neutraal mogelijk aan de orde: 'Nadat reeds lang tevergeefs verschillende middelen beproefd waren om aan het gezag van de ons vijandige partij in Pakan Baroe een einde te maken, werd eindelijk besloten dat gebied door kracht van wapenen op afdoende wijze van slechte elementen te zuiveren'.²⁷

De expeditie vond pas plaats in 1897. De troepenmacht, twee bataljons infanterie en twaalf brigades marechaussee,²⁸ geleid door luitenant-kolonel J.B. van Heutsz, bereikte op 5 augustus de kust van Segli. Expeditieleider Van Heutsz liet

²⁶ Stolwijk, *Atjeh*, 89.

²⁷ Expeditie naar Segli door J.B. van Heutsz, 3 oktober 1897, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Collectie 511: Handschriften, inv. nr. 188, 2: Indische Krijgsgeschiedenis, f. 21.

²⁸ De omvang van de bataljons en divisies waren bij het KNIL anders dan tegenwoordig. Een regulier bataljon omving gemiddeld zo'n 700 man en een marechausseebrigade bestond uit 20 man. Daarnaast gingen er altijd nog eenheden artillerie, genie en geneeskundigen mee. De troepenomvang tijdens de Segli-expeditie zal dus ongeveer uit 2000 man bestaan hebben.

zich graag politiek uit, wat voor officieren ongebruikelijk was en wat dikwijls tot ergernis leidde bij de Nederlandse regering en legertop. Door zijn goede contacten met koloniaal adviseur Snouck Hurgronje werd hij niettemin aangewezen als bevelhebber voor de expeditie. Qua opvatting over de Atjeh-oorlog zat Van Heutsz op de lijn van Snouck Hurgronje.²⁹

Tijdens de Segli-expeditie stond hun samenwerking echter nog in de kinderschoenen. Van Heutsz moest vooral een goede indruk achterlaten om zijn Atjeh-opvattingen later te kunnen uitvoeren. Op 6 augustus gaf hij zijn troepen meteen het aanvalsbevel, zo blijkt uit het verslag. Vroeg in de ochtend opende de artillerie vanaf het strand het vuur op de versterking van Kota Soekoen. ‘Deze maatregel werd voorgeschreven, omdat de mogelijkheid niet was uitgesloten dat de vijand den opmarsch onzer troepen door vuur zou trachten te bemoeilijken. Den avond tevoren toch had hij door het afgeven van een geweesalvo op onze versterking nog blijken van zijne aanwezigheid in de naast bijgelegen bentings (versterkingen, red.) gegeven.’³⁰

Hevige vuurgevechten

Toen het licht was geworden begonnen eveneens de oorlogsschepen voor de kust en een bergbatterij te vuren in de richting van de versterking. Nu kon de aanval van start gaan. Toen de KNIL-troepen de vijandelijke stellingen naderden, lieten de Atjeeërs van zich horen: een hevige vuurgevecht barstte los. Het lukte de KNIL-soldaten om de vijandelijke verdedigingslinie te bereiken en deze op verschillende punten binnen te dringen. Dit leidde tot man-tot-man gevechten, waarbij de Nederlandse troepen uiteindelijk de overhand kregen. Het expeditieleger nam de versterking van Kota Soekoen in en stak haar in brand.³¹

Op naar de andere versterkingen, om daar hetzelfde resultaat te boeken. Hier werd echter maar een enkele Atjeese strijder aangetroffen: de meeste stellingen waren verlaten. De overtuigende inname van Kota Soekoen had veel angst veroorzaakt onder de lokale bevolking. Twee versterkingen hadden een tactische ligging en

werden om die reden bezet. In de middag keerden de troepen terug in het bivak en werd de balans opgemaakt: ‘het voor dezen dag gestelde doel werd volkomen bereikt. De gehele moekim Pakan Baroe – Pakan Sot werd van vijanden gezuiverd en den moslemin partij gevoelige verliezen toegebracht.’³²

De volgende dag was een rustdag voor de Nederlandse troepen. Op 10 augustus trok Van Heutsz met een bataljon infanterie en een aantal brigades marechaussee door de omliggende kampongs. De opdracht was om deze te doorzoeken, maar plunderen was verboden. Langs de randen van de veelal verlaten oorden kon men groepen Atjeeërs zien wegtrekken. Er werd geen schot gelost.

Overwinning op de ‘Atjeese bendes’

Ten slotte gaf Van Heutsz het bevel tot terugkeer. Op dat moment werden de Nederlandse troepen plotseling onder vuur genomen. Na een gevecht van twee uur kregen de KNIL-troepen de



Deel van de Marine-landingsdivisie, matrozen en mariniers in Segli

29 Van 't Veer, *De Atjeh-oorlog*, 186-198.

30 Expeditie naar Segli door Van Heutsz, NIMH, f. 19r.

31 Ibidem, 19r-28l.

32 Ibidem, f. 36l.



FOTO MUSEUM BRONBEEK

Marechaussees poseren na de verovering van Kota Soekoen op 6 augustus 1897

overhand over de 'Atjeese bendes'. Met twee doden en een dozijn gewonden aan Nederlandse kant en volgens het verslag 170 doden aan Atjeese kant was het een ruime overwinning. Van Heutsz besloot de expeditionaire troepen huiswaarts te sturen. Wel bleef er nog een mobiele colonne in Segli achter om de rust te bewaren.³³

Het verslag van de Segli-expeditie heeft een andere vorm dan de twee eerder geanalyseerde bronnen, aangezien het een duidelijker structuur bezit. Ten eerste worden de aanleiding en het doel van de expeditie (de politiek-strategische situatie) toegelicht, waarna een beschrijving volgt van de samenstelling van de troepenmacht (de militaire planning). Hierna volgen

enkele bladzijden over de voorbereiding, gevolgd door korte gevechtsrapporten, waarin telkens het verloop van het gevecht op één dag wordt beschreven.

Per gevecht wordt de troepensterkte, de opdracht, het verloop van de strijd, het resultaat van het gevecht, de verbruikte munitie, de geleden verliezen en de buitgemaakte materialen (voornamelijk wapens) beschreven. Bovendien wordt er veelvuldig verwezen naar aanvullende bijlagen, zoals kaarten en bevelen.

Veel aandacht voor inlichtingen

Wat ook opvalt is dat er veel aandacht wordt besteed aan gevechtinlichtingen en aan het terrein. Aan het begin van het verslag wordt vermeld dat de chef-staf werd opgedragen om 'zoo goed als de omstandigheden zulks zouden toelaten, zich op de hoogte te stellen van den

33 Ibidem, f. 381-681.

vijand en diens positiën'.³⁴ Deze zorgvuldigheid lijkt een gevolg te zijn van de *lessons learned* van eerdere expedities, bijvoorbeeld toen de veldlegerstaf tijdens de Eerste Atjeh-expeditie nauwelijks op de hoogte bleek van de situatie.

De overwinning van de Segli-expeditie was mede te danken aan een heldere situationele kennis van de commandant. Dit blijkt onder meer uit de informatie over de lokale hoofden die in het verslag worden genoemd. Van de meeste was Van Heutsz op de hoogte.

Minimale weerstand

Ook blijkt uit het verslag dat de weerstand niet erg groot was. De meeste kampongs waren verlaten en de verzetsleiders gevlucht. Deze minimale weerstand valt her en der uit het verslag op te maken, bijvoorbeeld wanneer de inname van een versterking wordt beschreven: 'ware deze versterking ernstig door den vijand verdedigd, dan zou hare vermeestering ons vermoedelijk talrijke offers gekost hebben'.³⁵

Toch was de voornaamste reden van de Nederlandse superioriteit de harde hand van luitenant-kolonel Van Heutsz. Hij buitte zijn technisch overwicht ten volle uit. Aan een aanval ging steevast een artilleriebeschieting vooraf, die aanhield totdat de KNIL-troepen in de versterking waren doorgedrongen. Ook werden alle versterkingen en kampongs die niet bruikbaar geacht werden in brand gestoken. Vluchtende Atjeeërs werden neergeschoten.

Tactiek

Desondanks was de tactiek van commandant Van Heutsz gematigder dan die van veel van zijn voorgangers. Zo verbood hij het zijn troepen om te plunderen. Ook trachtte hij alleen gericht de verzetshaarden uit de schakelen. Je zou kunnen stellen dat Van Heutsz tijdens de Segli-expeditie de eerste stappen zette naar wat tegenwoordig bevolkingsgerichte counterinsurgency wordt genoemd.

Althans, dat is het beeld dat nu oprijst, maar dat zeker ook in zijn tijd moet worden bekeken. Er wordt in het expeditieverslag namelijk nog vaak beschreven hoe Atjeese versterkingen en

kampongs in brand werden gestoken. Wellicht pretendeerde Van Heutsz vooral in Nederlandse kringen een humane instelling te hebben: in het verslag komt hier weinig van naar voren.

Van koloniaal naar modern krijgsverslag

Een tweetal bijlagen bij de expeditieverslagen geeft meer informatie over de constructie van de koloniale krijgsverslagen. Zo bevat de collectie over de Eerste Atjeh-expeditie een instructie die luitenant-generaal W.E. Kroesen aan kolonel Egter van Wissekerke schreef. Hierin stelde hij uitgangspunten op voor het schrijven van het krijgsverslag. Kroesen was voormalig bevelhebber van het KNIL. Zijn instructie geeft een beeld van de functie van chef-staf, maar ook van de te schrijven verslagen over krijgsverrichtingen.

Kroesen instrueerde dat de chef van de legerstaf moest zorgen dat alle documenten over de expeditie bij het Departement van Oorlog terecht kwamen. Eén van die documenten was een 'verslag omtrent den stand van zaken, de plannen en verwachtingen'. Hierbij werd vermeld dat dit 'in den regel door den Opperbevelhebber zelf zal worden opgesteld'.³⁶ Dit correspondeert met de verslagen van Van Daalen en Van Heutsz. Naast het door de bevelhebber op te stellen gevechtsverslag moest de chef-staf de bijlagen opstellen. Dit betrof onder meer rapporten, extracten en afschriften. De geanalyseerde verslagen in dit artikel maakten deel uit van zo'n pakket.

Krijgsverrichtingen vastleggen

Het tweede document dat inzicht verschaft in de regels van de operationele verslaglegging is een bijlage van het journaal over de Lombok-expeditie uit 1894. Het betreft een

³⁴ Ibidem, f. 5r.

³⁵ Ibidem, f. 32l.

³⁶ Nota inhoudende instructie commandant van het leger in Nederlands-Indië W.E. Kroesen aan chef van de staf der eerste Atjeh-expeditie, kolonel A.W. Egter van Wissekerke, 1 maart 1873, NIMH, Collectie 440: A.W. en A.J.F. Egter van Wissekerke, inv. nr. 6, 4. De nota verwijst naar een soortgelijke instructie voor de functie van opperbevelhebber. Dit stuk is niet aanwezig in het archief van Egter van Wissekerke en tot nog toe onvindbaar in andere archieven.

‘Commandements Order’ met de opdracht een verslag op te stellen van de krijgsverrichtingen. Dit verslag wordt in de tekst aangeduid als ‘dagboek’. Een dergelijk dagboek moest op verschillende niveaus tijdens de expeditie worden bijgehouden. De ‘Commandements Order’ schreef voor dat zowel de expeditieleider als zijn ondercommandanten krijgsverrichtingen moesten vastleggen. Ook dicteerde de order dat er dagelijks notie moest worden gemaakt van de ontwikkelingen op militair gebied.³⁷

Aan de hand van deze twee instructies kan worden geconcludeerd dat de gemaakte gevechtsverslagen van expedities zijn te beschouwen als het resultaat van de bundeling van operationele dagboeken van diverse niveaus.

Hoewel beide instructies geen expliciete verklaring geven voor de vraag *waarom* de verslagen opgesteld moesten worden, kunnen enkele redenen hiervoor toch impliciet worden opgemaakt uit de teksten. Ten eerste hadden de journaals een documenterende taak: de militaire staf informeerde de politieke leiding over de stand van zaken in Atjeh. Tegelijkertijd legden de commandant en zijn staf met de verslagen verantwoording af.

Lessons learned

Dit brengt ons bij de tweede reden voor het schrijven van de krijgsverslagen, namelijk: lessons learned. Problemen, gemaakte fouten en verrassingen in het verleden zouden na beschrijving en analyse in de toekomst voorkomen kunnen worden, zo bleek bijvoorbeeld na de Eerste Expeditie als het ging om de inlichtingen. Een derde reden is af te leiden uit later gebruik, toen de krijgsverslagen historische bronnen werden. Of dat destijds een motief was voor het schrijven kan niet uit de instructie worden opgemaakt.

Deze redenen lijken op de motieven om vandaag de dag (nog steeds) een militair journaal bij te houden tijdens missies en uitzendingen. Tegenwoordig zendt het Nederlandse ministerie van Defensie een zogeheten *operational war diarist* mee met eenheden die in internationaal of coalitieverband overzee worden ingezet. Deze historicus is verantwoordelijk voor het bijhouden van een operationeel dagboek, waarin zowel de besluitvorming als het militair optreden worden gedocumenteerd.

Toen de Nederlandse krijgsmacht in de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd heropgebouwd, werd deze specifieke functie van ‘krijgsgeschiedkundige te velde’ ingevoerd.³⁸ Tijdens de Koude Oorlog kwam het echter niet tot inzet. Pas na de Koude Oorlog, en na problemen met de informatievoorziening bij internationale missies, met name na het echec van Srebrenica (1995) en de daaropvolgende onderzoeken, werd het Nederlandse *War Diary* in 2002 in werking gesteld.

De eerste inzet vond plaats in de Afghaanse hoofdstad Kabul, toen Nederland samen met Duitsland twee verslagleggers leverde aan *International Security Assistance Force* (ISAF). Sinds de ISAF-operatie wordt het operationele dagboek gebruikt om inzicht in het militair besluitvormingsproces te verschaffen en een reconstructie van gebeurtenissen te faciliteren.³⁹

Conclusie

Overeenkomsten

Zijn er overeenkomsten tussen de KNIL-verslagen en de moderne operationele dagboeken? Zoals vermeld, is een belangrijke functie van het dagboek het informeren over de gebeurtenissen op het strijdtoneel. Dit geldt voor zowel de koloniale journaals als de moderne militaire dagboeken. Daarmee leggen commandant en staven verantwoording af.

Een tweede overeenkomst is de functie van lessons learned. Al tijdens de Atjeh-oorlog hadden men de overtuiging dat er militaire lessen konden worden getrokken. Zo was de inlichtingenvoorbereiding tijdens latere expedities

37 NIMH, *Bijlagen behorende bij Hoofdstuk II van het verslag der Lomboksche expeditie*, bijlage 60.

38 HKGS, *Voorlopige richtlijnen nr. 1305 voor de krijgsgeschiedkundige te velde* (Den Haag 1954). Zie: Richard van Gils, ‘Historians in Peace & Stability Operations: The Dutch Experience’, in: Walter E. Feichtinger, Ernst M. Felberbauer, en Erwin A. Schmidl red., *International Crisis Management: Squaring the Circle* (Genève 2011) 155-162.

39 Van Gils, ‘Historians in Peace & Stability Operations: The Dutch Experience’, 160.

grondiger vanwege het falen op dit punt tijdens de Eerste Expeditie. Ten derde bracht het opstellen van de verslagen op de lange termijn een bron voor historisch onderzoek voort.

Verschillen

Naast overeenkomsten zijn er ook verschillen. Het belangrijkste verschil is de weergave van de militaire besluitvormingsprocessen. Dit is één van de belangrijkste kenmerken van het hedendaagse operationele dagboek. In de Atjeh-verslagen is daarentegen geen spoor van de besluitvorming te vinden; alleen de uitkomsten staan vermeld. Ook schreef een commandant weinig over gesprekken met zijn ondercommandanten en zijn persoonlijke overwegingen. Waarschijnlijk werd de uitvoering van de orders als belangrijker beschouwd dan het proces daaraan voorafgaand.

Een ander verschil is dat het operationele dagboek tegenwoordig wordt opgesteld door een waarnemer, de dagboekschrijver, namens de commandant. Het dagboek wordt wel meegelezen en ondertekend door de commandant, maar hij schrijft het niet. Tijdens de Atjeh-oorlog werd deze afstand minder belangrijk geacht en was het schrijven van het krijgsverslag een taak van de commandant of stafofficieren zelf. Soms verdeelden zij het werk, zoals te lezen is in het verslag van kolonel Van Daalen.

Tijdgeest

Deze verschillen kunnen in de tijdgeest van de Atjeh-oorlog worden geplaatst. Koloniale oorlogvoering kenmerkte zich door geringe communicatie tussen de legerstaf en de politieke leiding op afstand. Dit gaf de bevelhebber veel vrijheid. Er was geen sprake van voortdurend contact en permanent toezicht. Om die reden werd er minder waarde gehecht aan transparantie. Dat dit principe ook andersom gold bleek toen de communicatiemogelijkheden aan het einde van de 19-de eeuw verbeterden. Dit versterkte de grip van de Nederlandse regering op de oorlogvoering en deed de vraag naar rapportages toenemen. Tijdens de Atjeh-oorlog werd dit voor het eerst zichtbaar. Dit verklaart de instructie van luitenant-generaal Kroesen, waarin werd



FOTO BEELDBANK NIMH

Groepsfoto van militairen van de Brigade Marechaussee in Atjeh. Liggend op de voorgrond twee dwangarbeiders die als dragers werden gebruikt

opgedragen op gezette tijden zoveel mogelijk informatie hogerop te zenden.

Zoals gezegd was het krijgsverslag van de commandant onderdeel van een groter pakket documenten dat de Nederlandse regering op de hoogte stelde van de gang van zaken. Het krijgsverslag was het centrale document, maar zoals de instructie van Kroesen vermeldt, hierin werden alleen de situatie, plannen en verwachtingen opgenomen. De chef-staf moest daarnaast nog allerlei documenten verzamelen om dit verslag mee aan te vullen. Ook daarin leken de militaire journaals van toen op het moderne operationele dagboek.

Het volledige pakket dat de chef-staf samenstelde, met het gevechtsverslag van de bevelhebber als kern, leverde samen met alle kortere gevechtsrapporten, kaarten, bevelen en telegraafafschriften, een heldere reconstructie op van het gevecht. Je zou dus kunnen stellen dat ruim honderd jaar voordat het war diary als zodanig in Irak werd opgesteld, hetzelfde principe van verslaglegging werd toegepast in Nederlandse koloniale oorlogvoering op Atjeh. ■

Always change a winning team (or at least the name)

Iedere keer weer weet de krijgsmacht briljante geesten voort te brengen. Mensen die visie hebben en ondanks alle dagelijkse besloomingen tijd vinden om na te denken over existentiële zaken zoals de naam- en zingeving van het krijgsmachtbedrijf. Natuurlijk zijn onze hoge officieren hierbij de voortrekker. Na een lang traject van training en vorming komen velen van hen gelukkige op de eenzame hoogte die nodig is om onze organisatie in de goede richting te sturen.'

De kans om iets nieuws te realiseren was lang nihil, omdat er jaar op jaar bezuinigd werd. Maar nu er weer geld beschikbaar is, blijkt dat veel van onze toppers vol zitten met goeie ideeën. Nu kan ik een breed spectrum aan slimme vernieuwingen onder uw aandacht brengen, maar ik moet mij, gezien de hoeveelheid woorden die de redactie mij in deze column toestaat, natuurlijk beperken. Want, zoals Clausewitz al zei, 'in der Beschränkung zeigt sich der Meister!'

Daarom wil ik deze column geheel opdragen aan de wakkere toppers die de afgelopen maanden wederom een aantal hoognodige naamswijzigingen hebben doorgevoerd in onze defensieorganisatie. Naamsveranderingen die direct en onmiddellijk bijdragen aan het kwalitatieve verbetertraject dat de nieuwe bewindslieden en de nieuwe CDS hebben ingezet. Een traject dat moet leiden tot een doorontwikkelde, financieel duurzame en sociaal en fysiek veilige krijgsmacht waar personeel centraal staat. Al deze ideeën zijn volstrekt nieuw. En bij nieuwe wijn hoort natuurlijk een nieuwe zak. Dus zonder nieuwe aansprekende organisatienamen is er geen nieuw elan mogelijk.

Kennelijk is er wel sprake van een braindrain bij de traditionele krijgsmachtgedelen, want waar de saaie marine de onderzeedienst al 85 jaar de onderzeedienst noemt en de landmacht maar blijft vasthouden aan volledig achterhaalde namen als de 43^e Brigade (hoezo, waar zijn die andere 42 brigades?), zijn alle visionaire toppers kennelijk naar de paarse ondersteuningsorganisatie overgeplaatst. Juist, ik bedoel het Defensie Ondersteunings Commando, het DOSCO, zoals dat sinds enkele maanden op de kaart staat. En zeg nou zelf: dat klinkt toch veel beter en sexier dan dat afgezaagde Commando Diensten Centra (CDC), waar we net aan gewend waren. En natuurlijk nóg veel beter dan het volledig achterhaalde Defensie Interservice Commando (DICO), zoals het twintig jaar daarvoor nog genoemd werd. De derde naam in twintig jaar voor dezelfde organisatie: wat een dynamiek! Want met DOSCO sla je echt de spijker op de doorontwikkelde kop. Gefeliciteerd! Eindelijk staat de ondersteuning op de kaart!

Een andere en belangrijke organisatie (binnen het DOSCO) waar men de afgelopen maanden dezelfde verbeterstappen heeft gezet is onze Wervings en Selectie Organisatie. Men slaagde er daar al jaren niet in om voldoende kandidaten op de mat te toveren, maar hoe kan dat ook met de nietszeggende naam Defensieorganisatie voor Werving en Selectie (DWS), waarbij werkelijk niemand beeld had. Nog maar vijftien jaar geleden vonden verlichte geesten al dat DienstenCentrum voor Werving en Selectie (DCWS) veel beter de lading dekte. Gelukkig zijn we er (na ongetwijfeld diepgaande studies en kostbaar wetenschappelijk onderzoek) in het afgelopen jaar achter gekomen dat mensen hier welis-

waar net aan begonnen te wennen, maar ook dit bij nader inzien een volstrekt misleidende term was. Reden waarom we de boel nu eindelijk hebben omgedoopt naar DCPL: DienstenCentrum Personeels Logistiek. Want het gaat er in deze moeilijke tijden van ondervulling per slot van rekening om exact de juiste en heldere naam te kiezen. Marketing heet dat. Al het andere is bijzaak. Halleluja! Briljant! Hadden we dat maar eerder gedaan. Ik weet zeker dat de dramatische vullings-situatie van Defensie met deze knappe ingreep binnen enkele maanden zal worden omgedraaid naar een uitpuilende vulling. Let op mijn woorden: van DCPL gaan we nog horen.

Natuurlijk is er tegengeluid. Dat treft helaas alle visionairs. Je moet je daar niets van aantrekken. Soms hoor je zuurpruimen en knakenbijters, die zaniken dat het verwarrend is, al die nieuwe namen, of ze zeuren over de kosten die de naamsveranderingen van deze (en menig andere) organisatie bij Defensie met zich meebrengen: 'Nieuwe borden op gevels, nieuwe kaartjes op de deur, nieuw briefpapier en nieuwe enveloppen en circa tien miljoen aanpassingen in geautomatiseerde systemen. En dat voor organisaties die op het eerste gezicht hetzelfde blijven doen...' Maar deze kleinzielige geesten beseffen niet hoe briljant deze zet is. Juist financieel.

De krijgsmacht heeft van het kabinet-Rutte III extra geld gekregen, maar dat kunnen we helemaal niet uitgeven! Alle verwervers, die nodig zijn om grote projecten (en dus uitgaven) te realiseren, zijn in de afgelopen vijftien jaar immers ontslagen. Dus dat geld krijgen we zonder creativiteit niet op. De briljante geesten die deze naamsveranderingen hebben bedacht, hebben daarom een geweldige list verzonnen. Zo'n naamswijziging is niet één project: nee, het zijn duizenden kleine projecties, allemaal onder de aanbestedingsgrens. Tienduizenden nieuwe visitekaartjes voor al die medewerkers, op tientallen plaatsen een nieuw bord op de gevel, honderden inhuurkrachten in de ICT om al die systemen aan te passen, een paar miljoen enveloppen. Daar hebben we allemaal

bestaande raamcontracten voor. Niemand die het in de gaten heeft. Knap hoor. En zo jassen we er – ongemerkt – gelukkig toch de nodige miljoenen doorheen.

Want wat voor indruk maakt het, als we de helft van al dat extra geld straks weer terug moeten geven aan de politiek? En hoe boos zal Donald Trump dan niet op ons kikkerlandje zijn, omdat we onze NAVO-verplichtingen niet nakomen? Nee, het is duidelijk dat de eenheid binnen de NAVO alleen gehandhaafd kan blijven als we dit soort krachtige maatregelen nemen. En überhaupt. Wat heb je aan zo'n naam die al honderd jaar meegaat, zoals Landmacht of Marine? Oude meuk! Niet van deze tijd. Het regelmatig wisselen van die namen in de afgelopen jaren had ons veel ellende bespaard en zou beleid moeten zijn. Als er een nieuw type auto of smartphone op de markt komt, geven we die toch ook een nieuwe naam! Ik ben zeker dat we met iedere twintig jaar een andere naam voor de Marine of Landmacht iedereen scherp hadden gehouden en de bezuinigingen onze organisatie aanzienlijk minder zouden hebben getroffen.

Ik ben zelfs de mening toegedaan dat we deze belangrijke geleerde lessen bij de krijgsmacht kunnen uitbreiden naar onze nationale economie. Waarom heet Shell nog Shell? Ze verkopen toch allang geen schelpen meer! En Philips zou ook veel beter NAF kunnen heten: ja natuurlijk, Nederlandse Elektrische apparaten Fabriek. Precies! Nu ik hier over nadenk, realiseer ik mij een ernstige tekortkoming van onze Nederlandse koopmansgeest. Uit een soort van misplaatste zuinigheid en veranderangst hebben we al die bekende namen al honderd jaar niet gewijzigd. Terwijl de wereld maar doordraait en constant verandert. Ik ben er daarom een groot voorstander van dat snel meer briljante hoge officieren uitstromen naar het bedrijfsleven. Bijvoorbeeld de toppers die deze naamsveranderingen bedenken. Dan komt het allemaal goed met ons land, net zoals het nu eindelijk goed gaat komen met het DOSCO en het DCPL. En worden er deze maand geen koninklijke onderscheidingen uitgedeeld? Ik weet nog wel wat kandidaten. Gaat u gerust slapen, het DOSCO ligt op koers. ■



The Red Army and the Second World War

Door Alexander Hill
Cambridge (Cambridge University Press) 2017
738 blz.
ISBN 9780107020795
€ 28,-

Op 3 juli 1941, nauwelijks twee weken na het begin van Operatie Barbarossa, de Duitse aanval op de Sovjet-Unie, stelde generaal Franz Halder, de chef van het Oberkommando des Heeres, dat het waarschijnlijk geen overdrijving was te stellen dat de campagne tegen Rusland 'binnen twee weken gewonnen is'.¹ Met wijsheid achteraf is het makkelijk deze stelling als irreëel af te doen, maar voor tijdgenoten – zowel in het Derde Rijk als bijvoorbeeld in Washington en Londen – leek de Wehrmacht inderdaad op weg naar haar zoveelste spectaculaire overwinning. Het Duitse leger rukte in een verbluffend tempo op, nam miljoenen Russische soldaten gevangen (de meerderheid van hen was begin 1942 door bewuste verwaarlozing, moord en verhongering om het leven gekomen) en vernietigde enorme hoeveelheden vijandelijk materieel.

En toch werd de Duitse legerleiding en zeker ook de gewone soldaten al spoedig duidelijk dat er iets 'mis' was. De Wehrmacht mocht dan de ene na de andere spectaculaire overwinning behalen op het Rode

Leger, dat capituleerde niet en bleef steeds nieuwe eenheden in de strijd werpen, al waren die vaak slecht getraind, wat tot enorme verliezen leidde. De Duitse hoop de Sovjet-Unie in één allesverwoestende klap uit te schakelen bleek al snel ijdel, waardoor nazi-Duitsland in een uitputtingsslag verzeild raakte, die het als middelgrote mogendheid eigenlijk niet in staat was te voeren. Zoals Alexander Hill stelt in zijn werkelijk zeer indrukwekkende *The Red Army and the Second World War*: 'By late July it was apparent not only to many German leaders, but also Western observers, that despite the territory and resources lost, the Soviet Union and the Red Army were not about to collapse – something on which German plans rested. German operational successes would continue through the summer and into the autumn, but every success limited German potential to concentrate resources for the next as losses mounted and supply lines were increasingly strained. With hindsight it was a battle of attrition that the Red Army was actually winning, albeit at a horrendous cost' (blz. 232).

Eerdere ontwikkelingen

Hill, die eerder een zeer positief ontvangen Russisch bronnen-

overzicht verzorgde over 'de Grote Vaderlandse Oorlog', zoals de strijd tussen nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie in Rusland bekend staat, besteedt in *The Red Army and the Second World War* niet alleen aandacht aan de jaren 1939-1945. Hij staat ook uitgebreid stil bij de ontwikkelingen in de late jaren twintig en de jaren dertig. Dat levert een diffuus beeld op van het Rode Leger. Bevond zich dat aanvankelijk in de voorhoede van ontwikkelingen rond gemechaniseerde oorlogvoering en het gebruik van parachutisten, na de Grote Zuiveringen van 1937-1938 – waarin hooggeplaatste militairen werden geëxecuteerd, alsmede duizenden lagere officieren – was de Russische strijdmacht ernstig verzwakt. Dat leidde bij de invasie van Polen in augustus 1939 bijvoorbeeld al tot zware verliezen (blz. 139) en in 1939-1940 in de Winteroorlog tegen Finland tot een aantal beschamende nederlagen, die Hitler en de zijnen sterkten in hun opvattingen over het Rode Leger, wat mede een rol speelde in het besluit de Sovjet-Unie aan te vallen. Toen die aanval uiteindelijk kwam op 22 juni 1941, bevond het Rode Leger zich, zoals Hill duidelijk laat zien, in een proces van herstructurering, dat nog lang niet was afgerond. Ondanks meerdere waarschuwing werd het in feite volkomen verrast door de Duitse aanval. De opstelling was bovendien slecht gekozen, zodat de Duitsers hun *Blitzkrieg* aanvankelijk ten volle konden ontplooiën. Dat was, zo stelt Hill overtuigend, vooral te wijten aan Stalin en de militaire leiding: 'The Red Army that sat concentrated along the new Soviet border with its likely foe, had been placed in an extremely vulnerable position' (blz. 198). Hill noemt Stalins beleid van de eerste weken van de oorlog met nazi-Duitsland een geval van

¹ Antony Beevor, *The Second World War* (Londen, Weidenfeld & Nicolson, 2012) 199.

'cognitive dissonance' (blz. 205), maar wijst erop dat Stalin nooit volstrekt alleen kon handelen.

Kernpunt

Ondanks de schrikbarende verliezen bleef de Sovjet-Unie echter doorvechten en het aantal Duitse slachtoffers steeg navenant. Het Rode Leger bleek bovendien in staat te leren van de gemaakte fouten, al zou het tot in 1943 duren voordat het na de slag om Koersk definitief het initiatief van de Wehrmacht overnam. De Russische opmars zou vervolgens pas stoppen in de ruïnes van Berlijn in mei 1945. Hill wijst daarbij nog maar eens op het kernpunt van de Tweede Wereldoorlog in Europa: het waren de Sovjet-Unie en het Rode Leger die nazi-Duitsland versloegen, ten koste van ongeveer 27 miljoen mensenlevens. Alleen al de aanval op Berlijn kostte het Rode Leger meer slachtoffers dan de Verenigde Staten in de hele Tweede Wereldoorlog.

Hill heeft een zeer uitvoerige en leesbare studie geschreven over alle aspecten van het Rode Leger tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarbij hij ook geregeld het bestaande historio- grafische beeld aanvult, dan wel aanpast. Hij gaat ook uitgebreid in op het debat over de rol van de Britse en Amerikaanse *Lend-Lease*-hulp in de Russische overwinning. De meningen lopen daarover nogal uiteen, grof gezegd van hen die stellen dat zonder deze hulp het Rode Leger niet had kunnen winnen, tot anderen die er slechts een verwaarloosbare factor in zien. Hill komt op een middenpositie uit. De Russische tankeenheden waren over het algemeen niet erg te spreken over de Britse en Amerikaanse tanks, maar 'from a crew perspective, the high nickel content of British armour was likely to mean less fragmentation when hit, giving a better chance of survival in such circumstances' (blz. 291). De vele Amerikaanse vrachtwagens gaven

het Rode Leger bovendien een mobiliteit die het zelf ondanks de enorme militaire productie niet had kunnen bereiken (blz. 545).

Hill maakt op knappe wijze gebruik van primaire bronnen (dagboeken, et cetera) en bestaande literatuur, die hij zeer goed beheerst. Zijn boek bevat bovendien veel niet eerder gepubliceerde foto's. De gebruikte kaarten zijn weliswaar helder, maar helaas niet van de kwaliteit van de foto's. Hills studie is de eerste in een reeks waarin ook het Franse, Britse en Duitse leger aan bod zullen komen. Als zijn boek de standaard is, dan is er veel moois om naar uit te kijken. Hills boek zal de komende jaren hét standaardwerk zijn over het Rode Leger in de Tweede Wereldoorlog. ■

Dr. Martijn Lak, Erasmus Universiteit Rotterdam/De Haagse Hogeschool

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur



War on Drugs

Linda Polman

Moderne oorlogvoering, roofkapitalisme, extreem geweld, motivatie van strijders: de Nederlandse fotograaf/schrijver/antropoloog Teun Voeten vergelijkt scenario's van Mexicaanse drugskartels met die van Afrikaanse kindsoldaten en IS-terroristen en hoopt daar deze zomer op te promoveren in Leiden.¹

Voeten stond in zijn al dertig jaar durende journalistieke carrière in iedere (drugs)oorlog vooraan. Voor *Vanity Fair*, *Newsweek* en *National Geographic* werkte hij onder meer in Afghanistan, Soedan, Irak en Gaza. Tussendoor trok hij naar Colombia om de hoogtijdagen van het Medellín-kartel van Pablo Escobar te documenteren, woonde maandenlang met daklozen en verslaafden in een verlaten metrobus in New York (en schreef daar het boek *Tunnelmensen* over) en reisde naar Ciudad Juárez in Noord-Mexico, waar de drugsoorlog werd uitgevochten met geweld van een intensiteit die hij nooit eerder in welke oorlog dan ook was tegengekomen.

Voeten beschrijft 'klassieke oorlogen' tussen natiestaten en de proxy-oorlogen tussen de VS en de Sovjet-Unie tijdens de Koude Oorlog. Na de ineenstorting van het communisme ontstonden de *low-intensity conflicts*, niet als middel, maar als doel van ongeregelde *warlords* in falende staten. De burgeroorlogen in Sierra Leone en Liberia waren daar voorbeelden van.

Thans, zegt Voeten, beleven we het tijdperk van de 'hybride oorlogen', tussen ongrijpbare netwerken met meerduidige doelen, methodes en frontlinies. Het zijn democratische oorlogen, waarin niet alleen beroepsmilitairen kunnen participeren, maar iederéén. Het conflict tussen

de islam en het Westen is er een voorbeeld van, maar ook de drugsoorlog in Mexico hoort in het rijtje van deze hypermoderne hybriden thuis. De oorlog in Mexico is momenteel zelfs het bloedigste conflict in een democratische, moderne, westerse staat. Naar schatting tweehonderd-duizend mensen sneuvelen al en 2017 was met 28.000 doden een recordjaar.

Voeten beschrijft de Mexicaanse drugskartels als multinationale ondernemingen in een wereld van groeiende economische ongelijkheid. Ze rekruteren hun voetvolk uit de klasse van 'economisch overbodigen'. De kartels opereren precies zoals 'gewone' multinationale bedrijven, met sociale verantwoordelijkheid (El Chapo trakteert het volk op voetbalvelden), franchising & branding (de Zetas verkopen andere groepen het recht om hun merknaam te gebruiken), diversifiëring (naast drugs ook mensensmokkel, ontvoering, olidiefstal et cetera) en selectief HR-beleid (behalve brute moordenaars hebben ze een stabiel middenkader van managers, advocaten en IT-specialisten nodig). Al naar gelang de bedrijfsactiviteiten variëren hun relaties met overheden van intimidatie tot constructieve samenwerking.

In een extra hoofdstuk werkt Voeten de stelling uit dat Nederland net zo goed een narcostaat is, zij het een light-versie. Zonder het extreme geweld en de obscene corruptie van Mexico, kent Nederland wel degelijk een omvangrijke narco-economie en infiltratie van lokaal bestuur door de drugswereld. De Antwerpse burgemeester Bart de Wever bevestigt Voetens onderzoek en zegt dat zijn stad door Nederlands gedoogbeleid de oorlog tegen de drugsmaffia aan het verliezen is. Als inwoner van Antwerpen zit Voeten ook in deze oorlog op de eerste rij. In maart gooiden drugshandelaars twee handgranaten onder zijn keukenraam. Voeten overleefde, maar veel auto's en voorgevels van zijn bureaus niet. ■

¹ Het onderzoek heeft de titel: 'The Mexican Drug War. A new type of conflict, senseless violence or business as usual?.'

Europa in de ruimte

Debatbijeenkomst 25 april Den Haag

Europa is bezig met het grootste ruimtevaartproject ooit: het satellietnavigatiesysteem Galileo. Het is het Europese alternatief voor het Amerikaanse gps, waarmee Europa onafhankelijk wil worden van dat systeem.

De Europese ambities in de ruimte zijn primair civiel, maar kunnen ook gevolgen hebben op het vlak van Europese veiligheid en defensie.

Waar staan we met het Europese ruimtebeleid en Galileo? Wat zijn mogelijke veiligheids-politieke en militaire implicaties? En wat betekent dit voor Nederland en de krijgsmacht in het bijzonder?

Deze vragen komen op 25 april aan de orde tijdens de bijeenkomst 'Europa in de ruimte. Een stap dichterbij Europese onafhankelijkheid met het grootste Europese ruimtevaartproject ooit.'

Paul Verhoef, directeur van het Galileo-programma bij ESA en hoofdverantwoordelijke voor dit project, gaat in op de strategische betekenis van Galileo.

Majoor ir. Bernard Buijs, hoofd van het Bureau Space van het Commando Luchtstrijdkrachten, zal toelichten waarom de ruimte steeds belangrijker wordt voor militair optreden en voor de maatschappij als geheel.

Datum: woensdag 25 april 2018

Locatie: Koninklijk Instituut Van Ingenieurs, Prinsessegracht 23, Den Haag

Programma: 16.30 uur ontvangst
17.00 uur opening, inleiding en debat
18.30 uur afsluiting en drankje

Aanmelden is mogelijk via de website van het NGIZ: www.ngiz.nl/events/ngiz-den-haag-europa-in-de-ruimte/.

De bijeenkomst is georganiseerd door het NGIZ, de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (KVBK) en het Koninklijk Instituut Van Ingenieurs (KIVI). ■



FOTO ESA, S. CORVAJA



*De agrarische metafoor:
'wetenschappelijk opleidings-
instituut (KMA) als
modelboerderij'*

(BRON: BORN EN NOLLEN, 'MILITAIRE
METAFOREN', 375)

De Leopard-1 als 'patiënt' of het 'inzaaien' van kennis op de KMA

De Land Cruiser vormt samen met de Hilux sinds jaar en dag de Special Forces van Toyota. Haalt de nieuwe het extreem hoge niveau van deze elite-eenheid? We namen hem zijn toelatingsexamen af met hulp van een veteraan.¹

In een recent artikel paste Jaco Bijlsma deze militaire metaforen toe op het testen van een nieuw automodel. Militaire beeldspraak is 'meer dan louter taalgebruik. Het is een analysekader waarmee iemand de voor hem onbekende werkelijkheid probeert te begrijpen', schreven de vaandrags J. Born en M. Nollen ooit in de *Militaire Spectator*. In een analyse concludeerden zij dat militaire metaforen vooral functioneel zijn in situaties met een 'tegenstander', wat kan leiden tot uitspraken als 'voetbal is oorlog'.²

Eerder beschreef kolonel L. Verhoeff in een rijk geïllustreerd artikel hoe militairen door de eeuwen heen zelf metaforen gebruikten, door een in te nemen stad te vergelijken met een maagd. De veldheer was dan de bruidegom, de stad de bruid, het beleg een vrijage en de inneming het sluiten van een huwelijk.³

In een modernere setting projecteerden Born en Nollen de 'geneeskunde'-metafoor op militaire onderhoudswerkplaatsen: 'In deze organisatie worden klachten en symptomen onderzocht. Vervolgens wordt de diagnose gesteld van de 'patiënt' (bv. een defecte Leopard-1). Op basis daarvan wordt een kuur voorgeschreven ('met deze tank mag de eerstkomende week slechts 50 km/h worden gereden') of worden operaties uitgevoerd (monteurs vervangen de motor van de tank).⁴ Bij de opleidingsinstituten van Defensie paste volgens hen het beste de 'agrarische' metafoor: 'Leerlingen worden gecultiveerd, kennis wordt ingezaaid en ontkiemt naderhand. Het dorre hout (cursisten die niet voldoen aan de eisen) wordt gesnoeid en uiteindelijk kan men oogsten.'⁵

1 Jaco Bijlsma, 'De legende leeft voort', in: *Autovisie*, 18 januari 2018, 55.

2 Drs. J.B.G. Born en drs. M.J.W.T. Nollen, 'Militaire metaforen', in: *Militaire Spectator* 158 (1989) (8) 372-376. Zie: http://www.kvbk-cultureelerfgoed.nl/MS_PDF/1989/1989-0372-01-0106.PDF.

3 L. Verhoeff, 'De vestingbruid', in: *Mars in Cathedra* 1974 (143) 1033. Zie: http://www.kvbk-cultureelerfgoed.nl/MS_PDF/Mars_in_Cathedra/1974-1027-01-0007.PDF.

4 Born en Nollen, 'Militaire metaforen', 374.

5 Idem, 375.

SIGNALERINGEN



The Vietnam War Reexamined

Door Michael G. Kort
Cambridge (Cambridge University Press) 2017
264 blz.
ISBN 9781107628175
€ 21,-

Michael Kort, hoogleraar aan de faculteit der sociale wetenschappen van Boston University, komt in *The Vietnam War Reexamined* tot de conclusie dat de VS de oorlog had kunnen winnen, terwijl de verliezen minder groot hadden hoeven te zijn. Daarmee vindt Kort aansluiting bij revisionisten die vinden dat Washington de 'vietnamisering' van de oorlog, eind jaren 60, niet voldoende doordacht had en dat de militaire strategie van *graduated response* van minister van Defensie Robert McNamara onvoldoende fundament voor een overwinning bood. Kort gaat dieper in op het revisionistische debat, waarin wetenschappers uiteenlopende acties aanvoeren die de VS had kunnen toepassen om Zuid-Vietnam voor een noordelijke bezetting te behoeden.



De wereld kwam naar Woensdrecht

Een vliegbasis te midden van het kruisrakettendebat 1983-1987
Door Tom Duurland
Franeker (Van Wijnen) 2018
192 blz.
ISBN 9789051945560
€ 22,50

In de zomer van 1983 leidde de mogelijke stationering van Amerikaanse nucleaire kruisvluchtwapens op de Vliegbasis Woensdrecht tot een felle maatschappelijke discussie, die de Nederlandse bevolking en politiek Den Haag sterk verdeelde. De gemeente Woensdrecht was tijdens dit kruisrakettendebat bijna dagelijks het toneel van acties en demonstraties. Pas na een ontwapeningsverdrag tussen de VS en de Sovjet-Unie in 1987 kwam er een eind aan deze bewogen periode. Auteur Tom Duurland behandelt de politieke besluitvorming, de aankomst van de 486th Tactical Missile Wing van de Amerikaanse luchtmacht, het maatschappelijke protest en de reacties van het basispersoneel en de inwoners van Woensdrecht.



Tiendaagse Veldtocht

Burgeroorlog in het Koninkrijk der Nederlanden 1830-1839
Door Anne Doedens en Liek Mulder
Zutphen (Walburg Pers) 2018
192 blz.
ISBN 9789462491366
€ 19,95

In *Tiendaagse Veldtocht* beschrijven Anne Doedens en Liek Mulder de burgeroorlog van bijna tweehonderd jaar geleden in het Koninkrijk der Nederlanden. Centraal staat de Tiendaagse Veldtocht (2-12 augustus 1831), de belangrijkste militaire actie, die werd afgebroken door ingrijpen van Frankrijk. De auteurs plaatsen de oorlog in het kader van de eeuwenlange, vaak complexe betrekkingen tussen Noord en Zuid. Tevens kijken zij naar de condities van de aan de Belgen opgedrongen vereniging en de manier waarop het koninkrijk tussen 1815 en 1830 werd bestuurd. Het Noorden zou uiteindelijk te weinig oog hebben gehad voor steun die onder Belgische orangisten bestond voor het behoud van het koninkrijk.



The Cold War's Killing Fields

Rethinking the Long Peace
Door Paul Thomas Chamberlin
New York (Harper Collins Publishers) 2018
640 blz.
ISBN 9780062367204
€ 24,-

The Cold War's Killing Fields is bedoeld als een uitgebreide internationale militaire geschiedenis van de Koude Oorlog, waarbij de auteur Paul Thomas Chamberlin stelt dat die 'lange vrede' in wezen een 'lang bloedig conflict' is geweest. In een tijd waarin een kwetsbare vrede heerste in Europa, woedden op slagvelden elders in de wereld proxy-oorlogen waarbij veertien miljoen mensen omkwamen en grote vluchtelingenstromen op gang kwamen. Chamberlin kijkt onder meer naar de strijd in Korea, Vietnam, Bangladesh, Afghanistan en Libanon. Hij concludeert dat de VS en de Sovjet-Unie oorlogen elders gebruikten om een grootschalig onderling conflict te vermijden en hun strategische hegemonie in stand te houden.

